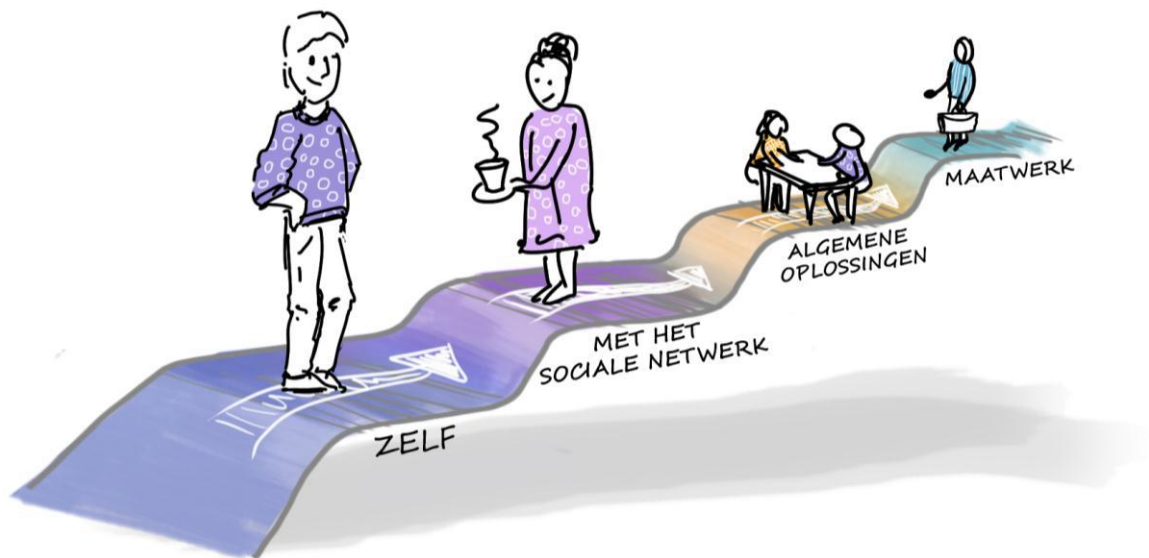

Beleidsplan Jeugdhulp en Wmo

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Passende ondersteuning in een krachtige samenleving	3
1.2 Samenhang met andere beleidsstukken	3
1.3 Wettelijke verantwoording	4
1.4 Leeswijzer	5
2. Terugblik op beleidsplannen 2015 en belangrijke trends	6
2.1 Terugblik op beleidsplannen 2015	6
2.2 Terugblik op de belangrijkste kaders	6
2.3 Belangrijkste trends	7
3. Visie en doelen	9
3.1 Visie op sociaal domein	9
3.2 Doelen voor Jeugdhulp en WMO	9
4. Speerpunten en acties	13
4.1 Sturen of effectiviteit	13
4.2 Integrale ondersteuning voor inwoners die dat nodig hebben	14
4.3 Een sluitende keten door regie en samenwerking	15
4.4 Ondersteunen van ontmoeten, mantelzorg en vrijwillige hulp (Preventie)	16
4.5 Het versterken van het opgroeklimaat	17
4.6 Monitoring en randvoorwaarden op orde	19
Bijlage	21
Bijlage 1 Belangrijke begrippen	21
Bijlage 2 Samenhang met wettelijke kaders	23
Bijlage 3 Terugblik op beleidsplannen 2015	25
Bijlage 4 Trends en ontwikkelingen	31
Bijlage 5 Piramide Sociaal Domein	36
Bijlage 6 Jeugd: 'normale' problemen en beschermende factoren	37
Bijlage 7 Preventievisie	40
Bijlage 8 Samenhangende beleidsplannen	41
Bijlage 9 Literatuurlijst	44

1. Inleiding

Voor u ligt het beleidsplan Jeugdhulp én Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Met één beleidsplan voor Jeugdhulp en Wmo krijgen we meer samenhang in ons beleid. Samenhang is één van onze uitgangspunten in het sociaal domein. We hebben dezelfde doelen voor zorg aan jeugdigen en volwassenen. We kijken integraal naar wat volwassenen en jeugdigen nodig hebben. Het is duidelijker voor onze inwoners én voor onze zorgaanbieders. Daarnaast biedt het medewerkers van 't Baken meer mogelijkheden om integraal te werken.

In dit plan staat beschreven hoe we een krachtige samenleving en passende ondersteuning willen bereiken. Dit zijn de hoofddoelen uit het Algemeen Beleidskader Sociaal Domein. We leggen uit hoe we inwoners die voor korte of langere tijd ondersteuning nodig hebben gaan helpen. Ook beschrijven we hoe we de samenleving sterker willen maken en de transformatie willen versnellen. Ter illustratie staan er praktijkvoorbeelden in deze nota. Deze zijn geanonimiseerd.

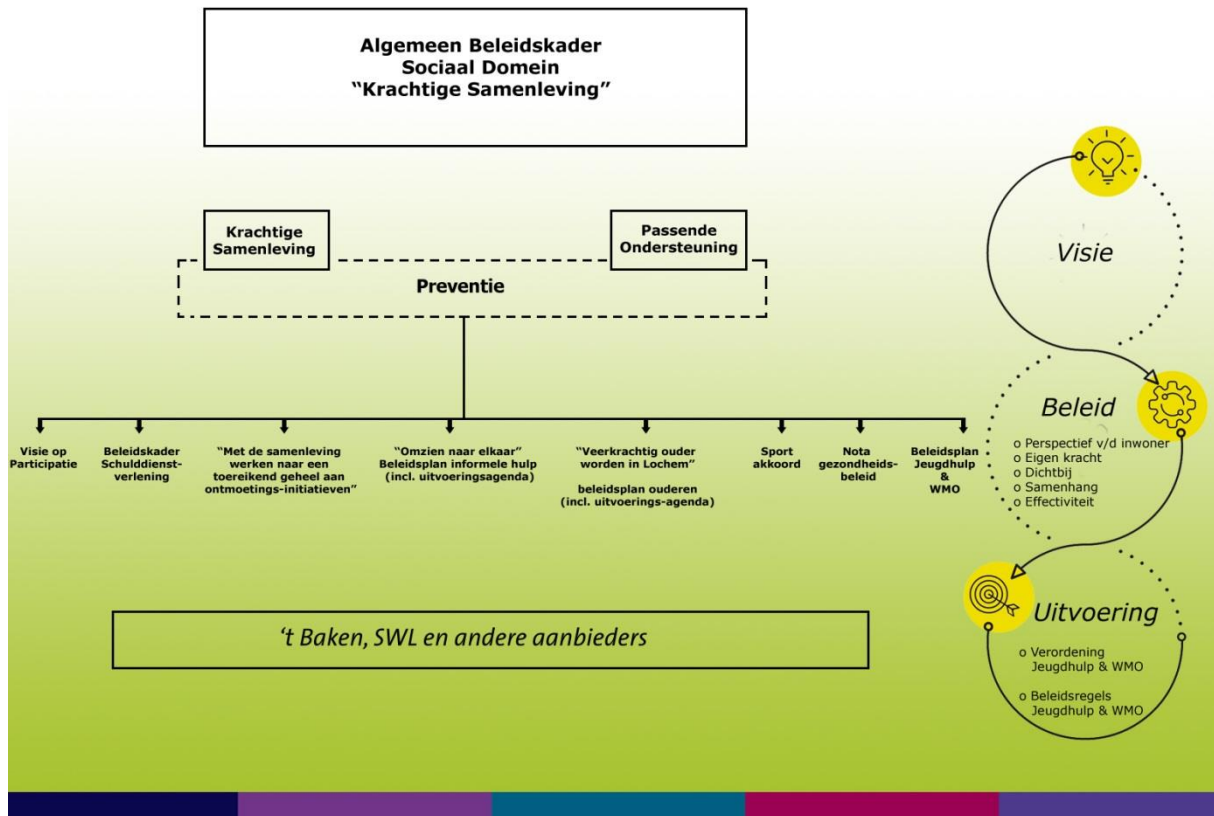
1.1 Passende ondersteuning in een krachtige samenleving: een sterk samenspel

Voor Jeugdhulp en Wmo horen passende ondersteuning en krachtige samenleving bij elkaar. Inwoners die hulp nodig hebben kunnen beter worden geholpen wanneer zij ook steun van mensen om zich heen hebben. Door te investeren in de samenleving en in netwerken van inwoners, kunnen we inwoners als ze hulp nodig hebben beter helpen. Wanneer we een oplossing bedenken voor een vraag kijken we naar beide hoofddoelen.

Investeren in de krachtige samenleving vraagt visie en lef. De resultaten zijn niet direct zichtbaar. Op lange termijn gaan we het maatschappelijk effect zien. Tegelijkertijd helpen we onze inwoners als ze ondersteuning nodig hebben. Want we weten dat hulp, ook zware en dure zorg, nodig blijft. In dit plan leggen we uit hoe we dat doen. Dit is niet in beton gegoten. We beschrijven onze doelen, speerpunten en acties. Maar de uitvoering is dynamisch. Aan de hand van een aantal indicatoren monitoren we dit. We blijven in gesprek met partners en inwoners en passen onze uitvoeringsagenda aan als dat nodig is.

1.2 Samenhang met andere beleidsstukken

In onderstaande figuur laten we zien wat de positie van dit beleidsplan is vergeleken met andere plannen. In bijlage 2 wordt dit nog nader toegelicht.

1.3 Wettelijke verantwoording

Dit beleidsplan Jeugdhulp en Wmo staat niet op zich zelf. Het kent z'n samenhang in de eerder vastgestelde visie Algemeen Beleidskader Sociaal Domein "Passende ondersteuning in een krachtige samenleving" en in een aantal wetten.

Jeugdwet

In de Jeugdwet is de definitie van Jeugdhulp opgenomen. Met Jeugdhulp wordt alles bedoeld dat ingezet kan worden om jeugdigen en hun ouders en/of verzorgers te ondersteunen. Dit gaat van het eigen netwerk en consultatiebureau tot zeer specialistische zorg. De Jeugdwet wordt gewijzigd in 2021/2022 op woonplaatsbeginsel en een stelselwijziging zoals beschreven in paragraaf 2.3 onder het kopje 'Kinderen met complexe problemen onvoldoende geholpen'.

Belangrijk voor jeugd is ook de Onderwijswet, Wet op het passend onderwijs en de Wet voor burgerschapsonderwijs. Scholen moeten meer aandacht geven aan actief burgerschap en de sociale cohesie bevorderen.

Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015

Deze wet bestaat uit drie delen:

- Verbeteren van sociale samenhang, mantelzorg en vrijwilligerswerk, toegankelijkheid van voorzieningen, diensten en ruimten voor mensen met een beperking en de veiligheid en leefbaarheid in de gemeente. Daarnaast het voorkomen en bestrijden van huiselijk geweld.
- Het ondersteunen van inwoners die dat nodig hebben bij het zelfstandig leven (zelfredzaamheid) en meedoen in de samenleving (participatie).
- Het bieden van beschermd wonen en opvang.

Een recente wijziging uit 2019 is het Abonnementstarief in plaats van de inkomen-gerelateerde bijdrage. Als overkoepelende wet is ook de Wet publieke gezondheid (Wpg) van belang.

1.4 Leeswijzer

In **hoofdstuk 2** staat een korte evaluatie van de vorige beleidsplannen Jeugdhulp en Wmo. Deze beleidsplannen zijn geschreven in 2014. Ook beschrijven we de trends en ontwikkelingen. We geven aan waar we nu staan met Jeugdhulp en de Wmo, zowel landelijk als in de gemeente Lochem.

In **hoofdstuk 3** staat onze visie op het sociaal domein beschreven. Deze visie staat uitgebreider in het [Algemeen Beleidskader Sociaal Domein](#). De visie is de basis van dit beleidsplan. De twee hoofddoelen uit het Algemeen Beleidskader Sociaal Domein zijn uitgewerkt in (sub)doelen voor Jeugdhulp en Wmo.

In **hoofdstuk 4** beschrijven we de speerpunten en acties die nodig zijn om deze doelen te bereiken.

In de bijlagen vindt u een uitwerking van een aantal onderwerpen en geven we achtergrondinformatie. Ook staan daar korte samenvattingen van belangrijke andere beleidsplannen. Voor toelichting van de belangrijkste begrippen verwijzen we naar bijlage 1.

2. Terugblik op beleidsplannen 2015 en belangrijkste trends

2.1 Terugblik op beleidsplannen 2015

In 2014 hebben we samen met gemeente Zutphen twee afzonderlijke beleidsplannen voor Jeugdhulp en Wmo geschreven. Er staat met name beschreven hoe we de nieuwe taken, die de gemeente in 2015 kreeg, zouden gaan inrichten. Daarnaast stond er veel ambitie in voor het veranderen van de samenleving. Inwoners moesten minder afhankelijk worden van de overheid en meer zelf gaan doen. Ook was er veel aandacht voor preventie. Deze beleidsplannen zijn gebaseerd op de negen kaders die waren vastgesteld in het Algemeen Beleidskader Sociaal Domein 2014. We gaan in dit hoofdstuk nader in op de kaders die voor nu belangrijk zijn. De uitgebreide evaluatie staat in bijlage 3. De uitkomsten van de evaluatie geven aan waar onze aandacht naar uit gaat de komende jaren en gebruiken we voor het nieuwe beleidsplan Jeugdhulp en Wmo.

Samenvatting

Er zijn goede stappen gezet. Wel heeft de aandacht zich de afgelopen jaren geconcentreerd op maatwerk en de organisatie van de ondersteuning. We zijn vooral bezig geweest met het organiseren van de nieuwe taken die naar de gemeente zijn gekomen. Dit ging ten koste van aandacht voor een krachtige samenleving waarin zelfredzaamheid en preventie een belangrijke rol speelt. Het is nu zaak om passende ondersteuning verder te ontwikkelen en om meer aandacht te geven aan preventie en aan versterking van de kracht van de samenleving. Dit moet hand in hand gaan, in een sterk samenspel. Vooral bij jeugd is hierin nog een slag te maken.

2.2 Terugblik op de belangrijkste kaders

- **De kanteling**

De transitie in de beoogde kanteling¹ is gerealiseerd. We hebben de Jeugdwet en de Wmo georganiseerd in de gemeente. Er is goede toegang tot hulp, de administratie is ingericht en alle taken zijn belegd. We hebben beter zicht op de zorgvraag, de inzet van zorg en het aanbod. In de gemeente Lochem maken minder inwoners gebruik van maatwerkvoorzieningen Wmo dan in vergelijkbare gemeenten. Er wordt meer lichte jeugdhulp ingezet en minder zware jeugdhulp (en dus dure hulp). We hebben stevig gestuurd vanuit onze toegang. We hebben vooral voor volwassenen een breed aanbod aan algemene voorzieningen. Er was echter niet genoeg aandacht voor de transformatie (de verandering) naar een 'krachtige samenleving'. De beleidsplannen waren ambitieus. Zo spraken we over een andere manier van samenleven en opvoeden, maar deze ambities hebben we nog niet bereikt.

- **Preventie & vroeg-signalering**

Een aantal samenwerkingspartners op het gebied van Wmo is zich meer gaan richten op het versterken van de samenleving. De Visie op preventie 'Dichtbij zijn en voorkomen' is opgesteld. Er is een aantal nieuwe preventieve activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd. Er is echter weinig toename in algemene voorzieningen en het gebruik van de subsidieregeling algemene oplossingen. Beter inzicht in algemene voorzieningen moet het gebruik stimuleren. Signalering vindt sneller plaats door een betere samenwerking met scholen, huisartsen, wijkverpleegkundigen, Stichting Welzijn Lochem (SWL) en de zorgcoördinator (ook wel: welzijnscoördinator). Deze samenwerking kan nog worden verbeterd. Preventie, vroeg-signalering en versterken van zelfredzaamheid vragen meer tijd en aandacht zowel in beleid als uitvoering.

¹ Onder de kanteling verstaan we: in eerste instantie zorgen mensen voor zichzelf en voor elkaar op basis van een sterke sociale infrastructuur. Lukt het niet om deze zorg met elkaar vorm te geven, dan kan een beroep worden gedaan op een algemene voorzieningen. Blijkt dat specialistische hulp nodig is, dan volgt de inzet van een maatwerkvoorziening.

- **Integraal werken door één gezin, één plan, één regisseur**

Integraal werken met het principe van 'één gezin, één plan en één regisseur' is vastgelegd in afspraken en regels. We hebben uitgewerkt hoe om te gaan met casusregie en we ontwikkelden 't Plan. Als er een inwoner of een gezin komt met een hulpvraag stellen we met hen een persoonlijk plan op. In 't Plan staat de voor de hulpvraag in te zetten ondersteuning. Integraal werken en casusregie kunnen nog worden verbeterd. Expertise in onder andere systeemgericht werken moet worden versterkt.

- **Nabij**

Ondersteuning en maatwerk kan nabij, passend en snel worden geboden. We hebben volop aandacht om nabij onze inwoners te zijn: door onze nieuw ingerichte toegang 't Baken, de ruimte voor lokale aanbieders en de inzet van de gezinscoaches en ouderenadviseurs. Nabijheid van ondersteuning vraagt nog wel meer aanwezigheid op de 'verbindplaatsen' (bijvoorbeeld scholen) en snellere inzet.

2.3 Belangrijkste trends

Er is een aantal belangrijke trends en ontwikkelingen. We gaan nader in op de trends die we gebruiken voor input voor het nieuwe beleidsplan Jeugdhulp en Wmo. In bijlage 4 beschrijven we de trends uitgebreider.

- **De transitie is gerealiseerd, de transformatie komt langzaam op gang**

Er is de afgelopen jaren veel aandacht geweest voor maatwerk en het inrichten van de organisatie. Voor de transformatie was minder tijd en geld waardoor deze langzaam op gang komt. Dit geldt niet alleen voor Lochem maar is een landelijk beeld.

- **Kinderen met complexe problemen onvoldoende geholpen**

De Jeugdwet is bedoeld om kinderen beter en dichterbij huis te helpen. Voor kinderen met complexe problemen gebeurt dit nog onvoldoende: zij ontvangen nog niet altijd op tijd de hulp die ze nodig hebben. Jeugdprofessionals ervaren een hoge werkdruk en zijn veel tijd kwijt aan administratie. Het Rijk wil daarom een vereenvoudiging van het stelsel van jeugdbescherming. Ook wil het Rijk dat gemeenten bovenregionaal gaan samenwerken om de continuïteit van specifieke vormen van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering te borgen. Kinderen met complexe problemen worden dan beter geholpen.

- **Budgetten onder druk**

De extra taken die de gemeente in 2015 kreeg, gingen samen met bezuinigingen vanuit het Rijk waardoor onvoldoende is geïnvesteerd in de nodige transformatie, preventie en in de krachtige samenleving, specifiek voor jeugdigen. Zo ook in Lochem. Ook in de gemeente Lochem is het budget vanuit het Rijk voor het sociaal domein niet toereikend, met name voor jeugdhulp. De invoering van het abonnementstarief maakt dat ook het budget voor de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) onder druk komt te staan.

- **Toename problematiseren, medicaliseren en risicomijding**

Bij tegenvallers in het leven of afwijkingen van wat normaal of gewenst wordt gevonden, zoeken mensen in Nederland steeds vaker naar professionele ondersteuning. Dit levert niet altijd de beste oplossing op voor de inwoner. Neem bijvoorbeeld de jeugdhulp. Er is een nadruk op signalering van risico's, uit angst voor incidenten. Daarnaast worden lichte opvoedvragen opgeschaald naar specialistische hulp. Onze kinderen 'moeten' gelukkig zijn, waardoor obstakels die bij het opgroeien horen, te vaak worden benaderd als probleem. Dit wordt medicalisering genoemd. Gevolg is dat nu 1 op de 8 kinderen gebruik maakt van jeugdhulp, terwijl dat twaalf jaar geleden 1 op de 27 jeugdigen was.

- **Individualisering van de maatschappij**

De samenleving is de afgelopen vijftig jaar geïndividualiseerd. Mensen kunnen meer en meer hun eigen keuzes maken, los van de sociale verbanden waar ze deel van uitmaken. Traditionele sociale verbanden, zoals kerken, worden vervangen door andere vormen van sociale contacten, bijvoorbeeld via internet. In de verschillende kernen in de gemeente Lochem verandert de sociale dynamiek ook, doordat steeds meer mensen niet van oorsprong uit de gemeente Lochem komen. Door de individualisering zijn mensen steeds meer op zichzelf aangewezen. Zo ervaart 40% van de ouderen eenzaamheid. Bij mensen met een beperking blijkt dit percentage nog hoger. Effecten van eenzaamheid zijn onder andere depressie en het ervaren van lichamelijke klachten. Dit vertaalt zich in meer zorggebruik.

- **Meer zorg thuis**

Het beleid van de landelijke overheid richt zich op zo lang mogelijk thuis wonen. Dit geldt voor ouderen, maar ook voor jeugdigen. Uithuisplaatsingen zijn niet goed voor jeugdigen. Het Rijk zet in op extramuralisering: minder mensen moeten zorg ontvangen in een instelling en ondersteuning krijgen in hun eigen omgeving. Hierdoor hebben meer inwoners ondersteuning van de gemeente nodig bij het goed thuis kunnen wonen.

3. Visie en doelen

3.1 Visie op sociaal domein

De gemeente staat klaar voor haar inwoners die ondersteuning nodig hebben. We kijken samen met de inwoner en zijn familie, vrienden of kennissen naar wat hij of zij nodig heeft. We zoeken samen naar een goede oplossing. Als het kan, proberen we iemand te helpen het weer zelf of samen met anderen te redden. Als het nodig is ondersteunen we hem of haar voor langere tijd.

Maar met alleen het bieden van passende ondersteuning zijn we er niet. We willen de samenleving verder versterken. Want iedereen heeft wel eens ergens hulp bij nodig. Dan is het fijn wanneer je mensen in je omgeving hebt waarmee je kan praten over wat je meemaakt en die je kunnen helpen. Ergere problemen kunnen daardoor soms worden voorkomen. Inwoners zijn gelukkiger wanneer ze een goed sociaal netwerk hebben. En door goede sociale netwerken hebben inwoners minder vaak professionele hulp nodig. De krachtige samenleving is daarom een antwoord op de trends en ontwikkelingen waar we mee te maken hebben.

Voorbeeld (fictief) van een inwoner die door versterking van het netwerk geholpen is. Bij afwezigheid van dit netwerk had hij een maatwerkvoorziening Wmo nodig gehad. Alleenstaande man, timmerman geweest, verhuist van een zelfstandige woning naar een steunpunt. Hij voelt zich er niet thuis en wordt depressief. Door contact met de zorgcoördinator komt hij in contact met een aannemer in de buurt waar hij kleine klussen gaat oppakken. Bovendien vraagt de zorgcoördinator aan de buurman om hem mee te nemen naar de kaartclub in het dorp.

Deze visie staat beschreven in het Algemeen Beleidskader Sociaal Domein. Daarin hebben we vijf uitgangspunten bepaald. Deze zijn richtinggevend voor zowel de doelen als de aanpak in het hele sociale domein inclusief Jeugdhulp en Wmo. We werken vanuit het perspectief van de inwoner en zijn of haar eigen kracht. Dichtbij, samenhangend in ondersteuning en gericht op effectiviteit.

Twée hoofddoelen voor het hele sociaal domein

1. Passende ondersteuning

Inwoners krijgen op tijd passende ondersteuning. Zij krijgen dit zoveel mogelijk in hun eigen leefomgeving en aansluitend op hun eigen behoefte. Dat doen we zoveel mogelijk samen met het netwerk. We helpen de inwoner om mee te kunnen doen, een zinvolle bijdrage te leveren en zelf keuzes te kunnen maken.

2. Een krachtige samenleving

Inwoners helpen zichzelf en elkaar, iedereen doet mee, kan veilig leven en zich ontwikkelen. Mensen voelen zich nuttig en gewaardeerd en nemen zoveel mogelijk deel aan de samenleving. Voorzieningen sluiten aan bij de behoefte van de samenleving en stellen mensen in staat om deel te nemen aan de samenleving, elkaar te ontmoeten en elkaar te helpen. Inwoners geven dit gezamenlijk vorm als het kan. We hebben al een krachtige samenleving, maar we willen versterken dat mensen blijven meedoen aan het gewone leven. Inwoners nemen samen verantwoordelijkheid voor hun omgeving, hun buurt en de mensen om hen heen. De gemeente heeft hierbij een ondersteunende, faciliterende en stimulerende rol.

3.2 Doelen voor Jeugdhulp en Wmo

Op basis van deze twee hoofddoelen, de terugblik en huidige trends en ontwikkelingen hebben we voor Jeugdhulp en Wmo 4 subdoelen geformuleerd. Deze doelen versterken elkaar in een samenspel en gaan hand in hand. Dit is nodig om de zorg daadwerkelijk te transformeren. We laten hierin zien wat we de komende jaren willen bereiken.

Bij ieder van deze doelen wordt een meetbare indicator genoemd. Daar kunnen we de voortgang mee volgen. Iedere indicator is opgebouwd uit meerdere resultaten van de verschillende acties die bijdragen aan dat doel.

Ondersteuning zoveel mogelijk thuis

(indicator: daling van hulp met verblijf, aantal mensen dat in hun eigen leefomgeving ondersteuning krijgt)

Elke jeugdige heeft recht op een liefdevolle en stabiele omgeving om in op te groeien. Daarom willen we het liefst geen enkele jeugdige meer uit huis plaatsen. Ook ouderen willen het liefst zo lang mogelijk, veilig in de eigen omgeving blijven wonen. Daarom zetten we in op preventie, ambulante trajecten, steungezinnen, dagopvang op locatie en kleine vormen van zorg zoals pleeggezinnen en gezinshuizen.

Of iemand thuis kan blijven wonen, hangt van meerdere factoren af. De aanwezigheid en mogelijkheden van ouders, partners of mantelzorgers, het netwerk om iemand heen, de woonsituatie en de mate van gezondheid. Maar ook dat er ondersteuning is in de vorm van dagopvang, liefst in de eigen omgeving. Het is belangrijk dat hulpverleners samenwerken met het netwerk zoals bijvoorbeeld mantelzorgers, en dat deze mensen worden ondersteund.

Voorbeeld waar inwoner in eigen omgeving kon worden geholpen

Een echtpaar waarvan de man thuis dialyseert. Mevrouw zorgt dat de dialyseruimte telkens schoon is (medische noodzaak). Mevrouw valt vlak voor de paasdagen, heeft een botbreuk, moet geopereerd en vervolgens in een revalidatiecentrum opgenomen worden. Er was, mede door de feestdagen, niet direct een schoonmaker beschikbaar voor drie keer per week. Via het netwerk kon een vrijwilliger worden ingezet en na een maand Wmo huishoudelijke hulp. Meneer kon dus thuis blijven wonen én dialyseren ook al verbleef zijn vrouw in een revalidatiecentrum.

Ondersteuning zo licht als mogelijk en zo zwaar als nodig

(Indicator: verschuiving van vangnet naar hulp-op-maat in aantal, % en €)

We willen graag dat inwoners ondersteuning krijgen die bij hen past. Daarvoor kunnen (vrij toegankelijke) algemene voorzieningen geschikt zijn. Ook de inzet van mensen uit de buurt, familie of werkgever (informele hulp) kan helpen. Maar als professionele hulp nodig is, dan zetten we waar nodig meteen zwaardere hulp in. We kijken goed of dit kort en intensief kan en wanneer weer een lichtere vorm van ondersteuning kan worden ingezet. We willen een verschuiving zien van zware vormen van ondersteuning naar lichtere. Om dit te bereiken moet passende ondersteuning hand in hand gaan met het versterken van de krachtige samenleving.

Voorbeeld waar lichte hulp is ingezet en een uithuisplaatsing is voorkomen

In een gezin zijn er op meerdere vlakken problemen ontstaan. Moeder heeft een burn-out en ligt hele dagen op bed. Vaak wordt ze uit het niets ontzettend kwaad op haar kinderen (4 en 8 jaar oud). Vader is werkeloos en drinkt veel. De situatie is onveilig voor de kinderen. Er wordt gesproken over een kinderschermingsmaatregel, misschien moeten de kinderen uit huis worden geplaatst. Daarom is er in deze situatie gekozen voor de inzet van het buitenhuisproject². De kinderen krijgen voor een jaar een plek toegewezen op de kinderopvang/bso. Hierdoor is er meer structuur en rust voor de kinderen. Daarnaast is er thuis ook meer ruimte voor de ouders.

² Jeugdigen met ouders met een licht verstandelijke beperking, psychiatrische problematiek of verslaving krijgen gratis kinderopvang of sport aangeboden. De jeugdconsulent houdt dit in de gaten en wordt getraind evenals de medewerker van bijvoorbeeld de kinderopvang. Zo voorkomen we uithuisplaatsingen.

Algemene voorzieningen worden meer en beter gebruikt

(Indicator: verschuiving van hulp-op-maat naar algemene voorzieningen in aantal en % gebruikers en voorzieningen)

Om te bereiken dat mensen zoveel mogelijk passende en zo licht mogelijke ondersteuning krijgen moeten er voldoende algemene voorzieningen zijn. Nu ontbreken er nog voorzieningen of sluiten bepaalde voorzieningen niet aan bij de vraag van inwoners. We merken ook dat mensen nog te weinig gebruik maken van de algemene voorzieningen. Daarom onderzoeken we hoe we dit aanbod beter onder de aandacht kunnen brengen bij mensen die dit nodig hebben. Daarnaast kijken we of er voorzieningen zijn die misschien beter in groepsverband aangeboden kunnen worden waardoor geen individuele voorziening van de gemeente nodig is.

Voorbeeld ontmoetingsinitiatief

Bij een lokale ontmoetingsplek krijgen inwoners een leuke en zinvolle dag invulling. De Veldhoek in Harfsen heeft een ruim aanbod van activiteiten. 's Ochtends is er altijd een vrijwilliger aanwezig. In de middag is er geen vrijwilliger maar de ontmoetingsruimte is altijd open. In de middag zijn er ook diverse activiteiten, zoals knutselen, koersbal en biljarten. De ontmoetingsruimte wordt gebruikt door zowel bewoners van de Veldhoek als externen. Drie dagen in de week is er warm eten. De Beweegtuin naast het ontmoetingsinitiatief draagt bij aan de gezondheid en vitaliteit van ouderen in Harfsen.

De lopende pilot ontmoetings-initiatieven kan de vraag naar zwaardere ondersteuning voorkomen. De pilot heeft als doel de kern in staat te stellen om te gaan met de toenemende zorgvragen die op hen af komen. Hierbij willen we inwoners in staat stellen zo lang mogelijk op een prettige manier in de eigen omgeving te blijven wonen. Lokale verbinding van de zorgcoördinator, iemand die de sociale kaart goed kent, signalen herkent, de vraag achter de vraag kan achterhalen en eventueel in dialect kan beantwoorden, is hierbij een extra toegevoegde waarde.

Inwoners ontwikkelen informele netwerken en maken er meer gebruik van

(Indicator; toename aantal informele netwerken en deelnemers)

Omzien naar elkaar verbindt mensen, brengt ze dicht bij elkaar en zorgt voor gemeenschapszin. In een krachtige samenleving ontmoeten mensen elkaar, delen en ondernemen gezamenlijk activiteiten. Mensen hebben een netwerk dat hen kan helpen wanneer ze dat nodig hebben. Inwoners met een sociaal netwerk kunnen beter omgaan met tegenslagen. Ze zijn veerkrachtiger. In sommige gevallen zullen we hiermee professionele hulp voorkomen. In andere gevallen maakt het professionele hulp effectiever.

Voorbeeld over ervaringen uitwisselen over opvoeding

Een moeder met haar kindje van drie jaar ontmoet andere moeders met kinderen in dezelfde leeftijd tijdens de activiteit 'Boekjes en koekjes' in de bibliotheek. Er wordt een verhaal voorgelezen en de kinderen vermaken zich met elkaar. Moeders wisselen ervaringen uit over opvoeden. 'Hoe ga jij om met driftbuien van je eigen kind?' Tips worden met elkaar gedeeld. Doordat de moeders elkaar vaker ontmoeten tijdens deze activiteit ontstaat er een band. Moeders weten elkaar ook buiten deze activiteit te vinden en ontlasten elkaar door onder andere op elkaars kinderen te passen.

Informele hulp is een van de meest effectieve manieren om met moeilijke gebeurtenissen om te gaan. Zo willen we bereiken dat mensen minder een beroep doen op de professionele zorg en accepteren dat problemen bij het leven horen. Familieleden, buurtgenoten, clubgenoten en kennissen staan voor elkaar klaar. Helpen elkaar en steunen elkaar bij moeilijke gebeurtenissen. Mensen uit je sociale netwerk blijven, terwijl een hulpverlener op een zeker moment weer weg is. Mensen vinden de kwaliteit van zorg het best wanneer ze daarnaast een netwerk van meer informele hulpverleners hebben. Bovendien betekent een groter netwerk dat de zorg gedeeld kan worden:

hierdoor komt er minder op het bordje van één mantelzorger/vrijwilliger. Het (gedeeltelijk) samen optrekken van formele en informele hulp blijkt goed te werken. De vrijwilliger is vaak dichterbij en vaak op meer tijden beschikbaar.

Een goed functionerende krachtige samenleving is de basis en geeft bescherming. Hierdoor zijn er meer beschermingsfactoren en verkleinen de risicofactoren. Voorbeelden van waar informele netwerken kunnen ontstaan zijn inloopmaaltijden en een oudercafé.

4. Speerpunten en acties

Voor het bereiken van de doelen voor Jeugdhulp en Wmo benoemen we vijf speerpunten in dit hoofdstuk. Deze speerpunten zijn gebaseerd op de terugblik en trends in hoofdstuk 2, de doelen in hoofdstuk 3 en op wat (b)lijkt te werken. Bij de speerpunten (de paragrafen) gaat het om wat we willen gaan doen. De concrete acties geven onder elk speerpunt aan hoe we dat willen doen. Veel acties lopen op dit moment al, anderen zijn nieuw. Per actie noemen we steeds enkele voorbeelden van wat we concreet gaan doen.

4.1 Sturen op effectiviteit

Effectieve ondersteuning betekent de juiste oplossing op het juiste moment. Inwoners die hulp nodig hebben moeten snel geholpen worden, ook als er wachtlijsten zijn. Zij hebben behoefte aan hulp die hen ook echt vooruit helpt en past bij de situatie van een persoon of gezin. Daarom is maatwerk belangrijker dan regels en is keuzevrijheid vanzelfsprekend. De dienstverlening en hulpmiddelen die we inkopen zijn van aantoonbare goede kwaliteit.

We willen meer zicht krijgen op de effectiviteit van ondersteuning. Daarom brengen we de stapeling van zorg in beeld en gaan we monitoren op de effecten van ondersteuning.

Inwoners krijgen op tijd hulp

We houden ons aan de wettelijke termijnen maar we streven ernaar het sneller te doen

⇒ Bij wachtlijsten regelen we voor inwoners, indien nodig, tijdelijk een passende oplossing.

Hulpmiddelen en dienstverlening zijn van goede kwaliteit

⇒ Cliënttevredenheid is onderdeel van de beoordeling van leveranciers van hulpmiddelen en dienstverlening.

⇒ We toetsen aanbieders van dienstverlening en hulpmiddelen voordat ze een contract krijgen.

⇒ We hebben toezicht en handhaving ingericht.

Zicht op de effectiviteit van ondersteuning

Zorgaanbieders en andere opdrachtnemers gaan hier structureel informatie over aanleveren. Dit wordt vastgelegd in de overeenkomst met aanbieders. In de gesprekken tussen de contractmanager van de gemeente en de aanbieder is dit een vast onderwerp op de agenda.

⇒ De consulent van 't Baken volgt per cliënt of de geboden hulp effectief is.

⇒ Op beleidsniveau monitoren we dienstverlening. Er zijn landelijke afspraken over hoe er gemonitord kan worden³:

Gebruik maken van ervaringsdeskundigen

Bij het ontwikkelen van beleid, het evalueren van geboden hulp en het ondersteunen van cliënten zetten we ervaringsdeskundigen in.

⇒ Jaarlijks cliëntervarings Onderzoek bij 't Baken.

⇒ Onafhankelijke cliëntondersteuning vanuit eigen netwerk en mensen met eigen ervaring.

⇒ Team ED, dat bestaat uit leden die in het verleden zelf ook ervaring met (jeugd)hulp hebben gehad. De ED's hebben zelf de overstap naar zelfstandigheid al gemaakt en ondersteunen de jongeren vanuit hun eigen ervaring⁴.

³ Voor Jeugdhulp is de monitoring op deze doelen gestart. Voor Wmo gaat dit van start wanneer de gemeente Lochem aansluit bij de regionale inkoop.

⁴ <https://teamed16.nl/>

4.2 Integrale ondersteuning voor inwoners die dat nodig hebben

Veel mensen zijn geholpen met een enkele voorziening, zoals huishoudelijke hulp, en redden zich verder goed. Maar er zijn ook inwoners en gezinnen die meerdere ondersteuningsvragen hebben. Zij krijgen integrale ondersteuning. We hebben daarbij aandacht voor de gehele (gezins)situatie en al hun problematiek. 't Baken speelt daarbij een belangrijke rol.

't Baken als taakvolwassen integrale toegang

't Baken helpt inwoners verder, biedt nieuw perspectief en ondersteuning voor iedereen in de Lochemse samenleving met een vraag over zorg, jeugd, werk en inkomen. Doordat we alle disciplines onder een dak hebben kunnen we de vragen van inwoners integraal benaderen. 't Baken zoekt samen met inwoners met een hulpvraag naar een passende oplossing. Daarom is een taakvolwassen toegang belangrijk, met professionele medewerkers die de hulpvraag van alle kanten bekijken en meedenken met de inwoner. Iedereen die bij 't Baken komt voelt zich gehoord, ziet nieuwe mogelijkheden en heeft meer grip op zijn of haar situatie. 't Baken helpt inwoners verder:

- We zijn laagdrempelig en dichtbij
- 1 toegang, 1 contactpersoon, 1 plan op alle leefgebieden
- De hulpvraag van de inwoner staat centraal
- Ondersteuning waar nodig en zelfstandig waar het kan
- We kijken naar alle leefgebieden en creëren samenhang tussen deze leefgebieden
- Samenwerking is essentieel
- Onze werkwijze is transparant: we zijn open naar de inwoners en hebben heldere procedures
- We verschuilen ons niet achter regels, maar kijken juist naar wat er wel kan. We werken vanuit de bedoeling en passen maatwerk toe.

Meer informatie over 't Baken is [hier](#) te vinden. Informatie over de evaluatie van 't Baken staat [hier](#).

⇒ Consulenten van 't Baken bieden zelf kortdurende ondersteuning en schakelen vrijwilligers, algemene voorzieningen en professionele zorg in. 't Baken is verantwoordelijk voor de samenhang van de ingezette oplossingen.

't Baken werkt samen met netwerken van inwoners

Samenwerken met formele en informele sociale verbanden willen we versterken. We zijn ons er van bewust dat in sommige gevallen het netwerk juist tegen kan werken of onderdeel is van het probleem.

⇒ Het belang uitdragen van het uitbreiden van het netwerk van inwoners.

⇒ Benutten van de kennis van het netwerk.

Casusregie en coördinatie

De casusregisseur zorgt ervoor dat de verschillende hulpverleners, vrijwilligers en het netwerk rondom de inwoner goed met elkaar afstemmen en elkaar versterken. We intensiveren de samenwerking met verschillende partners en letten op dat er regie wordt gevoerd. Soms kan een zorgaanbieder dat doen. Vaak is het iemand van 't Baken. Bij jeugdbeschermingszaken is dat de (gezins)voogd; volgens Jeugdbescherming Gelderland (JbG) krijgt 70% van de jeugdigen een indicatie bij hen vanwege problematiek van de ouders.

⇒ Elk gezin/elke cliënt met ondersteuning, waarbij twee of meer hulpverleners zijn betrokken, heeft een casusregisseur. We leggen vast wie regie heeft op de uitvoering van 't Plan en de ingezette zorg. Dit is ook van belang wanneer naast een maatwerkvoorziening andere professionals of informele zorg betrokken zijn en coördinatie noodzakelijk is.

⇒ Vanuit het sociaal domein is er afstemming en coördinatie met de domeinen zorg en veiligheid.

Systeemgericht werken

Veel professionals in de zorg hebben de basisbegrippen geleerd van systeemgericht werken (zie voor uitleg bijlage 1). Dit is meer nodig om de dynamiek en samenhang in gezinnen en netwerken te kunnen beïnvloeden.

- ⇒ We zorgen voor voldoende borging van systeemdeskundigheid bij 't Baken. Systeemdeskundigheid voldoet aan het kwaliteitsregister van de Nederlandse vereniging voor relatie en gezinstherapie (NVRG)⁵.
- ⇒ Meer en eerdere inzet van preventieve interventies zoals Multisysteem Therapie (MST), Multi Dimensionele Familie Therapie (MDFT), Gezinsfact/Jeugdfactplus.

Kleinschalig en gezinsgericht verblijf

Meer kleinschalige, gezinsgerichte voorzieningen zoals gezinshuizen of pleegzorg. Daar is de situatie zo huiselijk mogelijk. Jeugdigen kunnen in kleinschaliger voorzieningen makkelijker contact hebben met ouders of hun eigen netwerk.

- ⇒ Pleegzorgcampagne. We organiseren bijvoorbeeld een bedankavond voor bestaande pleegouders en een informatieavond voor geïnteresseerden met als doel om nieuwe pleegouders te werven.

Expertise-ontwikkeling

Het vakmanschap van de medewerkers bepaalt voor een groot deel de kwaliteit van 't Baken. Daarom vinden we voortdurende expertise-ontwikkeling belangrijk.

- ⇒ Specifiek voor jeugd: gebruik maken van de 10 beschermende factoren (zie bijlage 6).
- ⇒ Voldoende specialisatie: focus op vakmanschap¹
De volgende expertise is nodig binnen 't Baken: medische, systemische, psychologische, psychiatrische, juridische en ergonomische kennis. Kennis van hulpmiddelen en ervaringsdeskundige kennis.
Elke consulent kent de top 10 aan hulpvragen van zijn of haar cliënten en verdiept zich hoe je een goed resultaat kan bereiken met de beste passende (evidence based) interventies.
- ⇒ Aandachtsfunctionaris SWL Huiselijk Geweld bezoekt verenigingen.

4.3 Een sluitende keten door regie en samenwerking

Voor het bieden van passende ondersteuning aan inwoners, heeft de gemeente een regisserende rol in de samenwerking met en tussen partners. Niet alleen bij het maken van afspraken, maar ook bij het doen nakomen hiervan. Van de gemeente wordt professioneel opdrachtgeverschap verwacht, van de (zorg)aanbieders professioneel opdrachtnemerschap.

We zorgen voor een sluitende keten in het aanbod naar de inwoner en sturen op de processen en afstemming tussen de verschillende partijen rond een zorgtraject. De partners weten elkaar goed te vinden en maken onderling afspraken. Ze maken gebruik van elkaars kennis. Daardoor versterken maatwerk en preventie elkaar.

Aansluitende ondersteuning voor 18-/18+

Jongeren en jongvolwassenen in de leeftijd van 16 tot 27 jaar hebben soms voortzetting van ondersteuning nodig. We willen ons hiervoor blijven inzetten en kansen onderzoeken voor verbetering.

- ⇒ We zorgen dat de overgang van zorg voor jeugdigen die 18 worden soepel verloopt, onder andere doordat er een warme overdracht plaats vindt en een toekomstplan aanwezig is. Tenzij in dit plan met redenen aangegeven wordt dat de jeugdigen en/of de wettelijk vertegenwoordiger dit niet nodig vinden.

Zorgaanbieders dragen bij aan passende hulp en transformatie

Zorgaanbieders verbinden zich aan onze doelen in het sociaal domein en zien dit als gezamenlijke opgave. Ze zetten hun kennis in en voelen zich verantwoordelijk om een bijdrage te leveren aan de

⁵NVRG Is het kwaliteitsregister en de beroepsvereniging voor relatie- en gezinstherapeuten (systeemtherapeuten) en systeemtherapeutisch werkers.

opgestelde doelen. We dagen aanbieders uit om met nieuwe werkwijzen te komen die deze doelen ondersteunen.

- ⇒ Er zijn pilots vanuit het transformatiefonds⁶ waarin aanbieders een bijdrage leveren aan de transformatie. Dit zijn pilots zoals: Shelter, IDEE, innovatieve dyslexiezorg en Pleegzorg, maatwerk GGZ (zie programmaplan WMO en jeugdhulp 2020 – 2022 bijlage 8).
- ⇒ Aanbieders ontwikkelen nieuwe pilots en initiatieven om de transformatie te versnellen.

Gerichte aandacht voor jonge mensen met ernstige psychiatrische aandoeningen

Signaleren, in kaart brengen en voorkomen van (meer) beperkingen op levensdomeinen. Jonge mensen met ernstige psychiatrische aandoeningen hebben vaak te maken met veel zorgaanbieders, waarbij afstemming cruciaal is.

- ⇒ We verbeteren netwerkzorg voor mensen met ernstige psychiatrische aandoeningen en (het risico op) beperkingen op één of meerdere levensgebieden. Voor mensen die in een situatie zitten die zorgelijk, weerbarstig en/of risicovol is, wordt samen met de reeds betrokken uitvoerders, een verbeterplan opgesteld en uitgevoerd. "Lessons learned" worden (inter)actief gedeeld in de deelnemende organisaties.

Regionale samenwerking tussen gemeenten

Er is een aantal regionale samenwerkingsverbanden met andere gemeenten die zullen worden voortgezet. Bij allen zijn en worden nieuwe afspraken gemaakt om de dienstverlening te verbeteren. Verbinding tussen zorg en veiligheid, zorgkantoren en gemeentelijk sociaal domein en bundelen van geldstromen zijn daarin strategische thema's.

- ⇒ Binnen de Zorgregio Midden IJssel/Oost-Veluwe willen we de inkoop door ontwikkelen en uitvoering geven aan de vastgestelde speerpunten.
- ⇒ Zorgkantoren en zorgverzekeraars. Vooral in de ouderenzorg versterken we de samenwerking.
- ⇒ Regionaal Overleg Huiselijk Geweld Noord-Oost Gelderland rond regiovisie en Veilig Thuis.
- ⇒ Plus OV. Samenwerking op het gebied van doelgroepenvervoer en aanvullend openbaar vervoer. Door het combineren van de verschillende soorten van vervoer kan dit efficiënter worden vormgegeven.

4.4 Ondersteunen van ontmoeten, mantelzorg en vrijwillige hulp (Preventie)

In de gemeente Lochem hebben we een goed preventief aanbod. Partners als SWL, Yunio en de GGD spelen hier een belangrijke rol in. Ook hebben we een rijk verenigingsleven. Het aanbod dat gericht is op activiteiten die zowel de individuele inwoners als de samenleving als geheel krachtiger maken, willen we uitbreiden. Daarnaast willen we beginnende problemen voorkomen, vroeg signaleren en aanpakken. We willen er eerder bij zijn als er toch problemen ontstaan. Van partners verwachten we dat ze preventiever gaan werken. In de preventievisie (bijlage 6) staat hoe we preventie zien. In de uitvoeringsagenda preventie hebben we uitgewerkt wat we gaan doen en hoe we dit gaan doen. Op de volgende thema's zetten we de komende jaren extra in: eenzaamheid, schulden/arm zijn, mantelzorg/informele hulp, mentaal welbevinden, schooluitval, leefstijl, huiselijk geweld en kindermishandeling. In deze paragraaf lichten we er met name acties uit gericht op eenzaamheid en mantelzorg/informele hulp.

Ontmoeting, mantelzorg en vrijwilligerswerk stimuleren en faciliteren

Iedereen uit het netwerk kan iets betekenen en bijdragen. We stimuleren groepscontacten, groepsinterventies en lotgenotencontact. Hierdoor ontmoeten mensen die hetzelfde meemaken elkaar en kunnen ze elkaar helpen. Dit leidt vaak tot sterke netwerken.

⁶ Om de vernieuwing van het jeugdhulpstelsel een extra impuls te geven, hebben de VNG en het Rijk een Transformatiefonds opgericht, zie <https://vng.nl/nieuws/modellen-voor-aanvraag-transformatiefonds-jeugdhulp>

- ⇒ We gaan verder met het door ontwikkelen van de Ontmoetingsinitiatieven⁷.
- ⇒ Meer inwonersinitiatieven helpen ontwikkelen met behulp van de ideeënmakelaars en de gemeentelijke subsidieregeling algemene oplossingen.
- ⇒ Ondersteuningsaanbod voor mantelzorgers en vrijwilligers verbeteren en beter toegankelijk maken (inclusief respijtzorg).

Verbinden van professionele en informele ondersteuning

We vinden het belangrijk dat informele hulp deel uitmaakt van het aanbod van zorgorganisaties. We stimuleren en ontwikkelen programma's waarbij inwoners met een hulpvraag worden gekoppeld aan een vrijwilliger. Bestaande programma's willen we behouden. Hier kan nog meer gebruik van worden gemaakt.

- ⇒ Meer inzetten van de algemene voorziening Homestart⁸.
- ⇒ Zorgcoördinator
We maken het voor een aantal kernen mogelijk om een zorgcoördinator (ook wel: welzijnscoördinator) aan te stellen. De coördinator stimuleert informele zorg (inwoners van een kern helpen om elkaar te helpen) en verbindt informele en formele zorg. De coördinator wijst ook de weg naar passende ondersteuningsmogelijkheden van professionele ondersteuners.
- ⇒ We willen gaan werken met de methodiek van Jouw Ingebrachte Mentor.
JIM staat voor Jouw Ingebrachte Mentor en is een familielid, vriend of bekende van de jongere. De keuze van een jongere voor een JIM wordt ondersteund door ouder(s), waarna JIM optreedt als ambassadeur van de jongere. JIM is vertrouwenspersoon voor de jongere en zijn vertegenwoordiger richting ouder(s) en professionals⁹.

Algemene voorzieningen breder inzetten

- ⇒ We onderzoeken samen met aanbieders of meer groepsgerichte ondersteuning mogelijk is.
- ⇒ We gaan verder met het onderzoeken van mogelijkheden van Life events.
Stichting Welzijn Lochem heeft een eigen visie ontwikkeld op het gericht herkennen van en ondersteunen bij op life-events. Wij gaan hen ondersteunen in het uitwerken van een methode.

4.5 Het versterken van het opgroei-klimaat

We willen extra investeren in de krachtige samenleving voor jeugdigen om tot daadwerkelijke duurzame vernieuwing te komen. Want we geloven dat een deel van hen die nu maatwerk ontvangt eerder en preventiever geholpen had kunnen worden.

Jeugdigen groeien op in verschillende leefomgevingen: het gezin, de buurt, onderwijs en/of kinderopvang. In die verschillende leefomgevingen delen ouders hun opvoedtaken en verantwoordelijkheden met medeopvoeders. Medeopvoeders kunnen zowel vanuit een informele rol (zoals familieleden, vrienden, burens en ouders van klasgenootjes) als formele rol (zoals de voetbaltrainer, docenten onderwijs, medewerkers van de kinderopvang, jgz en jongerenwerk) betrokken zijn bij het opgroeien en opvoeden. Iedereen kan een positieve bijdrage leveren aan het welbevinden van jeugdigen.

Medeopvoeders kunnen bijvoorbeeld rolmodel zijn, ouders helpen met opvoedtaken of een luisterend oor zijn. Maar ze kunnen ook helpen met hand- en spandiensten, zoals oppassen en het uitwisselen van tips en ervaringen. Formele opvoeders hebben hierin een dubbelfunctie: zij kunnen zelf

⁷ We voeren de pilots ontmoetingsinitiatieven uit om eenzaamheid te bestrijden, om mensen elkaar te laten ontmoeten en inwoners te helpen langer thuis te blijven wonen. Na afloop van de pilots kijken we of dit ook in andere wijken en kernen kan.

⁸ Home-Start is een wereldwijd programma voor opvoed- en gezinsondersteuning bij lichte, alledaagse opvoedvragen. Ervaren en getrainde vrijwilligers bieden ouders vriendschappelijke en praktische ondersteuning bij het opvoeden van kinderen. Zie <https://www.home-start.nl/>

⁹ <http://www.jimwerkt.nl/>

medeopvoeder zijn voor jeugdigen maar ook mogelijkheden creëren voor ontmoeting en steun tussen ouders onderling. Dit omschrijven we als 'It takes a village to raise a child'. We noemen de krachtige samenleving voor jeugdigen ook wel de pedagogische civil society (PCS).

Onderzoek laat zien dat jeugdigen en ouders baat hebben bij de betrokkenheid en steun van medeopvoeders. Zij krijgen niet alleen meer veerkracht, maar ook betere sociale vaardigheden, betere schoolprestaties, zelfvertrouwen en minder antisociaal gedrag of middelengebruik. Daarom willen wij de krachtige samenleving voor jeugdigen versterken. Dat gebeurt niet vanzelf want hulp vragen is best lastig in onze geïndividualiseerde maatschappij. Dat komt bijvoorbeeld door onbekendheid met elkaar, angst voor afwijzing of angst om het niet goed te doen rond opvoeding. En ook doordat mensen niet als last willen worden gezien.

Ontmoeting en uitwisseling tussen groepen ouders met een gemeenschappelijk thema

- ⇒ We gaan verder met de pilot #Opladers¹⁰.
- ⇒ We gaan mogelijkheden verkennen om Centering Parenting (CPa) op te zetten samen met het consultatiebureau. CPa vervangen groepsbijeenkomsten de traditionele één-op-één contactmomenten bij de JGZ. CPa versterkt de eigen kracht van ouders, verhoogt sociale steun en biedt integrale zorg¹¹.
- ⇒ We blijven het initiatief 'OpvoedParty' vanuit de Brede school stimuleren.¹²
- ⇒ We willen een Pleegoudernetwerk opzetten voor pleegouders die graag ervaringen willen uitwisselen en steun zoeken bij elkaar.

Stimuleren van actief burgerschap op basisscholen

De basisschool kan kinderen stimuleren in het omzien naar elkaar en de samenleving door actief burgerschap. Kinderen krijgen een stem, leren ruzies op een positieve manier op lossen en om te gaan met het anders zijn van de ander. Scholen moeten vanuit de nieuwe wet meer aandacht besteden aan actief burgerschap en de sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze bevorderen.

- ⇒ Scholen ondersteunen met het vormgeven van actief burgerschap.
We willen scholen inspireren met goede voorbeelden.

Van problematiseren/medicaliseren naar normaliseren

Problemen horen bij het leven. Angst, somberheid, druk gedrag en boosheid komen veel voor in bepaalde ontwikkelingsfasen van jeugdigen. De samenleving lijkt echter steeds minder te accepteren dat problemen erbij horen. Er wordt te snel geproblematiseerd en etiketten geplakt. Het komt deels ook door overheidsbeleid. Daarom willen we normaliseren: we willen dat de samenleving anders tegen ontwikkeling van jeugdigen aan gaat kijken. Hobbels horen er bij. Dat heeft iedereen. We willen een beweging van problematiseren (ook wel: medicalisering) naar normaliseren. In bijlage 6 staat wat 'normale problemen' bij het opvoeden en opgroeien zijn.

- ⇒ Meer samenwerking tussen Jeugdhulp en onderwijs
Uit de eerste evaluatie van de Jeugdwet blijkt dat in veel gemeenten een goede verbinding tussen onderwijs en Jeugdhulp ontbreekt. Ook in onze Zorgregio Midden-IJssel / Oost-Veluwe zijn nog stappen voor verdere samenwerking nodig. Er lopen momenteel drie pilots om de verbinding tussen het basisonderwijs en Jeugdhulp te versterken. In de toekomst willen we ook in het voortgezet onderwijs de samenwerking met jeugdhulp versterken.

¹⁰ In deze pilot willen we het omzien van ouders naar elkaar vergroten en handelingsverlegenheid tussen ouders verkleinen. Daarbij is sprake van wederkerigheid voor zowel de vrager als de helper: zowel helpen als steunen geeft energie.

¹¹ <https://www.centeringhealthcare.nl/zorgverleners/parenting/>

¹² OpvoedParty is een middel om ouderbetrokkenheid vorm te geven en faciliteert professionals om in gesprek te komen met ouders, die worstelen met alledaagse opvoedingsvragen <https://opvoedparty.nl/>

- ⇒ Buitenhuis-project¹³ voor extra uren kinderopvang en of vrijetijdsbesteding voor kinderen die dat nodig hebben.
- ⇒ Meer aandacht voor normaliseren bij 't Baken, verwijzers en aanbieders.
We willen deze beweging blijvend onder de aandacht brengen bij 't Baken, huisartsen en andere medische verwijzers. Dit doen we door middel van workshops, literatuur, gesprekken (onder andere casuïstiek besprekingen) en scholing. Herhaling is nodig om patronen te doorbreken en gedragsverandering te bewerkstelligen.
- ⇒ Stevige relatie 't Baken met de kinderopvang en huisartsen.
We willen meer aanwezig zijn op plaatsen waar jongeren en of ouders (samen) komen om het normaliseren te bevorderen.

4.6 Monitoring en randvoorwaarden op orde

Om tot beleid te komen dat werkt voor de inwoner zijn goede randvoorwaarden onmisbaar. De juiste mensen, middelen en processen zijn nodig om de plannen ook te kunnen laten werken. Er wordt met veel inzet en betrokkenheid gewerkt door professionals in het sociaal domein. Goede vakmensen hebben goed gereedschap nodig.

Data-gedreven beleidsontwikkeling door voortdurend monitoren en evalueren

Zowel landelijk als lokaal is bij allerlei bronnen veel (geanonimiseerde) data aanwezig over inwoners, problemen, beleid, activiteiten en effecten. Hier maken we nog te weinig, te laat en te beperkt gebruik van. Door data beter te verzamelen en te duiden biedt het richting aan hoe te handelen. We kiezen voor data gedreven sturing in beleidsvoorbereiding, -monitoring en -evaluatie. Dit doen we door beschrijven (overzicht), diagnose (inzicht) en prognoses te maken (uitzicht). Daartoe maken we in dit plan de eerste stap door onze doelen te koppelen aan de in hoofdstuk 3 genoemde indicatoren. De ervaring die vooral de laatste 2 jaar hiermee is opgedaan, vertalen we in onderstaande acties.

- ⇒ Beleid en opdrachten altijd koppelen aan concrete resultaten parameters en beleidsindicatoren.
Partners rapporteren beter over resultaten en hun bijdrage aan de indicatoren.
We willen een beleidseffect-model ontwikkelen.
- ⇒ Deelnemen en bijdragen aan optimaliseren van gemeentelijk gegevensmanagement
We willen een gemeenschappelijk BI-tool gebruiken. Dit is een software-programma om gegevens bij elkaar te brengen en grafisch zichtbaar te maken.

Landelijk beleid beïnvloeden

- ⇒ Input leveren aan de onderzoeken vanuit het Rijk.
- ⇒ Acties naar ministerie en VNG en landelijke (zorgregio)-verbanden.

Regionale inkoop van zorg bijstellen

- ⇒ Kritisch zijn op tariefontwikkeling.
- ⇒ Pilots voor nieuwe contract- en bekostigingsvormen binnen en naast de huidige regionale raamovereenkomst.

Budgetbeheersing

Sinds de start in 2015 zijn de kosten voor Jeugdhulp fors gestegen. We weten nu hoe duur het is. Het budget van 9 miljoen euro dat de raad vanaf 2018 beschikbaar stelt, wordt door het Rijk onvoldoende gecompenseerd. Ook bij Wmo zien we de laatste jaren dat het budget van 5,5 miljoen euro niet meer

¹³ Jeugdigen met ouders met een licht verstandelijke beperking, psychiatrische problematiek of verslaving krijgen gratis kinderopvang of sport aangeboden. De jeugdconsulent houdt dit in de gaten en wordt getraind evenals de medewerker van bijvoorbeeld de kinderopvang. Zo voorkomen we uithuisplaatsingen.

genoeg is. Voorspellen van deze kosten lukt ons nu goed. Met een aantal maatregelen en extra inspanningen krijgen we er meer grip op.

⇒ Taakstellende opdracht college voor sociaal domein.

Voortzetten Plan van aanpak Jeugdhulp en Wmo. Dit betreft enkele tientallen acties die zijn en worden ingezet en gemonitord.

Regels en processen verder op orde brengen

Hoewel de basale processen lopen, is regel- en wetgeving voortdurend in ontwikkeling. Dit vraagt om aanpassingen. Daarnaast zijn er nog een aantal processen die we beter op orde willen hebben.

⇒ Verbeterplan 't Baken.

Vergroten van de zichtbaarheid en de bereikbaarheid. De beweging naar buiten maken in de samenwerking met meerder partners en anticiperen op hoe zij die beleven. Richten op transformatie met sturen op huidige en toekomstige zorgvraag.

⇒ Contracten en overeenkomsten.

Heldere afspraken met partners en opdrachtnemers worden goed vastgelegd, bewaakt en besproken. De afspreken zijn gekoppeld aan termijnen en prestaties.

⇒ Actualiseren van Verordeningen en beleidsregels

Dit zal regelmatig moeten gebeuren naar aanleiding van wetswijzigingen, jurisprudentie en beleidsinzichten.

Bijlage 1 Belangrijke begrippen

- **Actief burgerschap:** Actief burgerschap is de bereidheid om een actieve bijdrage te leveren aan de samenleving.
- **Algemene oplossing:** Voorzieningen die vrij toegankelijk zijn voor inwoners, georganiseerd vanuit de samenleving. Het initiatief ligt niet bij de gemeente.
- **Algemene voorziening:** Dit is een term vanuit de Wmo. Dit zijn voorzieningen die voor iedereen toegankelijk zijn zonder beschikking van de gemeente, maar wel vanuit een gemeentelijke opdracht.
- **Individuele voorziening:** Een op de jeugdige of zijn ouders toegesneden jeugdhulpvoorziening die door het college in natura of in de vorm van een persoonsgebonden budget wordt verstrekt op basis van een besluit.
- **Jeugdhulp:** De term jeugdhulp omvat alle vormen van hulp en ondersteuning (opvoedvragen, opvoedhulp, jeugdigen met een licht verstandelijke beperking (lvb), de geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen (jeugd-ggz), variërend van licht ambulant (vaak vanuit een wijkteam, waaronder mogelijk ook gewone opvoedvragen) tot en met intensieve, zeer gespecialiseerde zorg in een al dan niet gesloten setting (jeugdzorgplus).
- **Jeugdwet:** De Jeugdwet maakt gemeenten bestuurlijk en financieel verantwoordelijk voor alle jeugdhulp. Dat is inclusief specialistische hulp zoals jeugd-ggz, jeugd-lvb en gesloten jeugdhulp en kinderschermingsmaatregelen en jeugdreclassering.
- **Jeugdzorg:** Sinds de decentralisatie van alle zorg voor jeugd naar gemeenten hanteert het CBS het begrip jeugdzorg als verzamelnaam voor jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering.
- **De kanteling:** In eerste instantie zorgen mensen voor zichzelf en voor elkaar op basis van een sterke sociale infrastructuur. Lukt het niet om deze zorg met elkaar vorm te geven of beschikt een inwoner over een tekort aan zelf oplossend vermogen, dan kan een beroep worden gedaan op een algemene voorzieningen. Blijkt dat specialistische hulp nodig is, dan volgt de inzet van een maatwerkvoorziening.
- **Maatwerkvoorziening:** Een maatwerkvoorziening is een voorziening die vanuit de Wmo kan worden toegekend aan een individu. De gemeente moet eerst de ondersteuningsbehoefte van de persoon hebben onderzocht en het toekennen van een maatwerkvoorziening vastleggen in een beschikking.
- **Normaliseren:** Onder normaliseren verstaan we de kracht van gezinnen en hun sociale netwerk versterken en opvoedvragen niet onnodig problematiseren, uitgaan van het kind en al zijn behoeften en daar in de totale omgeving op inspelen. Normaliseren is het tegenovergestelde van 'medicaliseren'.
- **Participatie:** deelnemen aan het maatschappelijke verkeer
- **Pedagogische civil society (PCS):** Jeugdigen groeien op in verschillende leefomgevingen: het gezin, de buurt en de pedagogische basisvoorziening zoals onderwijs en kinderopvang. In die verschillende leefomgevingen delen ouders hun opvoedtaken en –verantwoordelijkheden met medeopvoeders, die zowel vanuit een informele als formele rol betrokken zijn bij het opgroeien en opvoeden (zie Kesselring 2019).
- **Pedagogische basis (infrastructuur):** Het geheel van ontwikkelingsmogelijkheden dat gezin, jeugdvoorzieningen (zoals school, kinderopvang, welzijnswerk, voorzieningen op het gebied van sport, kunst en cultuur) en de verdere leefomgeving (openbare ruimte, media, buurtbewoners, vriendengroep, werkomgeving, mede burgers) samen te bieden hebben. Opvoeders in de diverse verbanden vullen elkaar aan met als gezamenlijk doel: een optimale positieve ontwikkeling van de jeugdige. Elk heeft namelijk net weer een andere rol in de opvoeding. De PCS is onderdeel van deze sociale basis, specifiek gericht op opgroeien, opvoeden en ouderschap.

- **Systeemgericht werken:** Systeemgericht werken volgt de systeemtherapeutische aanpak. Een probleem of een (psychische) klacht staat nooit op zichzelf: iemands sociale, relationele en culturele context speelt altijd een rol. Door aandacht en beïnvloeding van meerdere individuen binnen het systeem en hun onderlinge interactiepatronen, kom je sneller tot de kern van het probleem en wordt het risico op verergering of terugkeer van het probleem kleiner. Kwaliteitsborging door registratie bij de NVRG.¹⁴
- **Transformatie:** Het efficiënter en effectiever maken van het beleid en de voorzieningen. Het versterken van de krachtige samenleving met daarbij een verschuiving van zware naar lichte hulp.
- **Wet maatschappelijke ondersteuning:** Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de ondersteuning van mensen die niet op eigen kracht zelfredzaam zijn. Deze ondersteuning is er op gericht dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen.
- **Zelfredzaamheid:** in staat zijn tot het uitvoeren van de noodzakelijke algemene dagelijkse levensverrichtingen en het voeren van een gestructureerd huishouden (Wmo2015).

¹⁴ NVRG <https://www.nvrg.nl/folder-systemisch-kijken-werken-en-behandelen/20180706125022>

Bijlage 2 Samenhang met wettelijke kaders

Jeugdwet

De gemeente moet periodiek een beleidsplan maken. Er is geen vaste termijn opgelegd voor het maken van een plan. Het beleidsplan kan dus vaker dan eens in de vier jaar worden aangepast, of minder vaak. In het beleidsplan moeten de hoofdzaken van beleid van de gemeente voor preventie, jeugdhulp, de uitvoering van kinderschermingsmaatregelen en jeugdreclassering staan.

Wat moet volgens de Jeugdwet in een beleidsplan staan?	Waar werken we dit uit?
Visie en doelstellingen jeugdhulp	Beleidsplan Jeugdhulp en Wmo en het programmaplan Wmo en Jeugdhulp 2020 - 2022 van de Zorgregio Midden-IJssel / Oost-Veluwe
Samenhang beleid op preventie en jeugdhulp	Preventievisie en in dit beleidsplan jeugdhulp en Wmo
De uitvoering van kinderschermingsmaatregelen en jeugdreclassering	Beleidsplan Jeugdhulp en Wmo
Beoogde resultaten en hoe deze worden gemeten, outcomecriteria	Beleidsplan Jeugdhulp en Wmo en Raadsmonitor

Wmo

In de Wet maatschappelijke ondersteuning krijgt de gemeente een aantal taken. De gemeente moet periodiek een beleidsplan maken. Volgens de wet moet in dit beleidsplan staan:

Wat moet volgens de Wmo in een beleidsplan staan?	Waar werken we dit uit?
Hoe de gemeente werkt aan: • sociale samenhang; • toegankelijke voorzieningen; • veiligheid en leefbaarheid; • hoe de gemeente huiselijk geweld aanpakt	• In dit beleidsplan staat hoe de gemeente werkt aan sociale samenhang. • In de inclusieagenda gaan we uitwerken hoe de gemeente werkt aan toegankelijke voorzieningen. • Het lokale actieplan transformatie kindermishandeling en huiselijk geweld
Hoe mantelzorgers en vrijwilligers worden geholpen hun taken uit te voeren	Beleidsplan informele hulp.
Hoe zo vroeg mogelijk gezien wordt of inwoners ondersteuning nodig hebben	Beleidsplan Jeugdhulp en Wmo en de preventievisie.
Welke algemene voorzieningen er zijn	Beleidsplan Jeugdhulp en Wmo.
Welke maatwerkvoorzieningen er zijn	Verordening Maatschappelijke Ondersteuning en de Beleidsregels Maatschappelijke Ondersteuning.
Hoe het verdrag voor de rechten van personen met een handicap wordt uitgevoerd	Dit werken we uit in de inclusieagenda.

Het plan is er op gericht om mensen zo lang mogelijk in hun eigen omgeving te kunnen laten wonen. Er is aandacht voor samenhang met andere wetten (Zorgverzekeringswet, Wlz, Jeugdwet). Ook noemt de gemeente in dit plan welke doelen ze wil bereiken.

De uitvoering van jeugdmaatregelen en jeugdreclassering

Als er zorgen zijn over het veilig opgroeien van jeugdigen, dan wordt eerst geprobeerd om samen met het gezin te werken aan een oplossing voor de problemen. Als het mogelijk is wordt ook het sociale netwerk hierbij betrokken. Bij ernstige problemen in het gezin kan er verplichte hulp bij de opvoeding van de jeugdige worden opgelegd. De kinderrechter kan hiervoor een jeugdbeschermingsmaatregel opleggen. De kinderrechter kan dit besluiten nadat de Raad voor de kinderbescherming onderzoek heeft gedaan. Een voorbeeld van een jeugdbeschermingsmaatregel is een ondertoezichtstelling (OTS) waarbij ouders/verzorgers verplicht hulp en ondersteuning bij het opvoeden krijgen.

De gemeente is verantwoordelijk voor de financiering en organisatie van de jeugdhulp, Veilig Thuis en de uitvoering van (preventieve) jeugdbescherming en jeugdreclassering. De gecertificeerde instelling (GI) voert de maatregelen uit. Voor een aantal deeltaken binnen het brede pakket jeugdzorg geldt dat dit niet op gemeentelijk niveau uitgevoerd kan worden. Onder andere de benodigde deskundigheid, de beperkte omvang van sommige doelgroepen en de schaal waarop sommige gespecialiseerde voorzieningen en aanbieders van voorzieningen zijn georganiseerd maken dat gemeenten deze taken beter in samenwerking met de regio dan allemaal afzonderlijk kunnen oppakken. Gemeente Lochem werkt voor veel vormen van jeugdhulp, te denken valt aan jeugdreclassering en de beschermingstafel, samen met omliggende gemeenten in de Zorgregio Midden-IJssel / Oost-Veluwe. Met betrekking tot de organisatie Veilig Thuis werkt de gemeente Lochem met nog meer gemeenten in Gelderland samen.

Bijlage 3 Terugblik op beleidsplannen 2015

In 2014 hebben we samen met gemeente Zutphen twee afzonderlijke beleidsplannen voor Jeugdhulp en Wmo geschreven. Er staat met name beschreven hoe we de nieuwe taken, die de gemeente in 2015 kreeg, zouden gaan inrichten. Daarnaast stond er veel ambitie in voor het veranderen van de samenleving. Inwoners moesten minder afhankelijk worden van de overheid en meer zelf gaan doen. Ook was er veel aandacht voor preventie. Deze beleidsplannen zijn gebaseerd op de negen kaders die waren vastgesteld in het Algemeen Beleidskader Sociaal Domein 2014. We evalueren beide beleidsplannen op basis van deze negen kaders.

We hebben gesprekken gevoerd met de Adviesraad Sociaal Domein, beleidsmedewerkers, met 't Baken en met partners. Aan de hand van evaluatievragen onderzochten we wat er per kader in de afgelopen jaren is gerealiseerd. Ook zijn de uitkomsten van de cliëntervaring-onderzoeken meegenomen in de evaluatie. Er zijn destijds geen indicatoren aan de betreffende doelen gekoppeld. In de ontwikkelde Raadsmonitor zijn deze inmiddels deels bekend. De uitkomsten van de evaluatie geven aan waar onze aandacht naar uit gaat de komende jaren en gebruiken we voor het nieuwe, gecombineerde beleidsplan Jeugdhulp en Wmo.

Samenvatting

Er zijn goede stappen gezet. Wel heeft de aandacht zich de afgelopen jaren geconcentreerd op maatwerk en de organisatie van de ondersteuning. We zijn vooral bezig geweest met het organiseren van de nieuwe taken die naar de gemeente zijn gekomen. Dit ging ten koste van aandacht voor een krachtige samenleving waarin zelfredzaamheid en preventie een belangrijke rol speelt. Het is nu zaak om passende ondersteuning verder te ontwikkelen en om meer aandacht te geven aan preventie en aan versterking van de kracht van de samenleving. Dit moet hand in hand gaan, in een sterk samenspel. Vooral bij jeugd is hierin nog een slag te maken.

Evaluatie per kader

1. De kanteling

Doel

Inwoners moeten meer omzien naar elkaar en minder naar de overheid gaan kijken voor hulp. Wanneer een inwoner aangeeft dat hij of zij ondersteuning nodig heeft, kijken we eerst wat iemand zelf of samen met anderen kan. Daarna kijken we of iemand met algemene voorzieningen geholpen kan worden. Pas als dat niet kan, proberen we iemand te helpen met een maatwerkvoorziening¹⁵ of individuele voorziening¹⁶.

Activiteiten

- De gedachte achter de kanteling hebben we verwerkt in nieuwe verordeningen en beleidsregels
- De toegangen (tot 2019: het CJG, de gebiedsteams en het Zorgloket; daarna 't Baken) werkten vanuit het uitgangspunt van eigen kracht en het inzetten van passende zorg: zo zwaar als nodig en zo licht als mogelijk. De toegang-medewerkers werden bewust gemaakt van de kosten van zorg en verwijzingen door maandrapportages.

¹⁵ Een maatwerkvoorziening is een voorziening die vanuit de Wmo kan worden toegekend aan een individu. De gemeente moet eerst de ondersteuningsbehoefte van de persoon hebben onderzocht en het toekennen van een maatwerkvoorziening vastleggen in een beschikking.

¹⁶ Een op de jeugdige of zijn ouders toegesneden jeugdhulpvoorziening die door het college in natura of in de vorm van een persoonsgebonden budget wordt verstrekt op basis van een besluit.

- We hebben een nieuw product ontwikkeld voor de huishoudelijke hulp: Ondersteuning Thuis¹⁷.
- Voor Jeugdhulp hebben we een aantal succesvolle pilots uitgevoerd (Zorgpaden, Casusregie en monitoring, Gezinscoaches op basisscholen en Jeugdconsulenten bij huisartsen). Deze pilots zijn geïmplementeerd in 't Baken.
- In de jeugdhulpregio zijn ervaringsdeskundigen (ED's) en is de Jeugdbeschermingstafel¹⁸ (JBT) actief. Daarnaast zijn er in 2019 pilots opgestart om de transformatie van de jeugdhulp te stimuleren.
- We hebben met Stichting Welzijn Lochem (SWL) een grote welzijnsorganisatie. SWL heeft onder andere opbouwwerkers, het knooppunt mantelzorg en de vrijwilligerscentrale.

Resultaat

De transitie in de beoogde kanteling¹⁹ is gerealiseerd. We hebben de Jeugdwet en de Wmo georganiseerd. Er is goede toegang tot hulp, de administratie is ingericht en alle taken zijn belegd. We hebben beter zicht op de zorgvraag, de inzet van zorg en het aanbod.

In de gemeente Lochem maken minder inwoners gebruik van maatwerkvoorzieningen Wmo dan in vergelijkbare gemeenten. Er wordt meer lichte jeugdhulp ingezet en minder zware jeugdhulp (en dus dure hulp). We hebben stevig gestuurd vanuit onze toegang. We hebben vooral voor volwassenen een breed aanbod aan algemene voorzieningen. Er was echter niet genoeg aandacht voor de transformatie (de verandering) naar een 'krachtige samenleving'. De beleidsplannen waren ambitieus. Zo spraken we over een andere manier van samenleven en opvoeden, maar deze ambities hebben we nog niet bereikt.

2. Preventie & vroegsignalering

Doel

We willen dat er tijdig een passende oplossing wordt ingezet. En daarbij zo licht mogelijke ondersteuning waarbij het netwerk betrokken is. Op deze manier kunnen we de inzet van zware, intensieve hulptrajecten op een later moment voorkomen. Om dit te realiseren moeten inwoners terecht kunnen bij een laagdrempelig meldpunt. Ook moeten professionals laagdrempelig en zichtbaar zijn in de leefomgeving van inwoners.

Activiteiten

Onze toegang ('t Baken) is ingericht. 't Baken is één centraal laagdrempelig punt waar inwoners integraal terecht kunnen met hun hulpvraag.

- SWL voerde het grootste deel van de preventieve activiteiten uit. Vanaf 2016 zijn er thuiscoaches senioren, thuiscoaches jeugd, vrijwilligers die ouderen bezoeken (TIP-vrijwilligers) en het Knooppunt Mantelzorg. Ook andere organisaties hebben preventieve activiteiten uitgevoerd zoals het consultatiebureau van Yunio (video interactie begeleiding), Homestart en Integrale Vroeghulp.
- De zorgcoördinator versterkt netwerken van hulpvragers in de kern. Hierdoor worden vragen zoveel mogelijk opgevangen met onderlinge hulp en algemene voorzieningen. Na Almen lopen er nu pilots in drie andere kernen.
- We zijn samen met kernen bezig met het verder ontwikkelen van ontmoetingsinitiatieven.

¹⁷ 'Ondersteuning Thuis' betekent in Lochem schoonmaakhulp ('schoon huis') én hulp bij het structureren van het huishouden ('regie op huishouden').

¹⁸ De JBT wordt bijeen geroepen om gezamenlijk in gesprek te gaan over de groei en veiligheid van een kind. Hier wordt mét in plaats van over ouders en jeugdigen gesproken.

¹⁹ Onder de kanteling verstaan we: in eerste instantie zorgen mensen voor zichzelf en voor elkaar op basis van een sterke sociale infrastructuur. Lukt het niet om deze zorg met elkaar vorm te geven of beschikt een inwoner over een tekort aan zelf oplossend vermogen, dan kan een beroep worden gedaan op een algemene voorziening. Blijkt dat specialistische hulp nodig is, dan volgt de inzet van een maatwerkvoorziening.

Resultaat

Een aantal samenwerkingspartners op het gebied van Wmo is zich meer gaan richten op het versterken van de samenleving. De Visie op preventie 'Dichtbij zij en voorkomen' is opgesteld. Er is een aantal nieuwe preventieve activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd. De toename in algemene voorzieningen en het gebruik van de subsidieregeling algemene oplossingen was echter gering. Beter inzicht in algemene voorzieningen moet het gebruik stimuleren. Signalering vindt sneller plaats door een betere samenwerking met scholen, huisartsen, wijkverpleegkundigen, Stichting Welzijn Lochem (SWL) en de zorgcoördinator (Almen). Deze samenwerking kan nog worden verbeterd. Preventie, vroeg-signalering en versterken van zelfredzaamheid vragen meer tijd en aandacht zowel in beleid als uitvoering.

3.Toegang

Doel

Inwoners moeten een passende oplossing vinden of aangeboden krijgen voor hun hulpvraag en signalen kunnen melden. De Toegang kan inwoners hiermee helpen. Daarnaast wilden we via de Toegang invloed hebben op de beheersbaarheid van de kosten van de Jeugdwet en de Wmo. We wilden daarom onder andere meer algemene oplossingen ontwikkelen.

Activiteiten

- We hebben geïnvesteerd in de expertise van het CJG
- We hebben gekozen om de gemeentelijke ingangen (jeugdhulp, wmo, participatie, sociaalwerk, leerplicht, leerlingenvervoer en PlusOV) samen te voegen in 't Baken.
- 't Baken is los van dit beleidsplan geëvalueerd. Daarover leest u in dit [raadsvoorstel](#).

Resultaat

Het wettelijke traject is ingericht. Er is een integrale toegang binnen dezelfde organisatie zodat problemen eerder worden gesignaleerd, integraal kunnen worden opgepakt en eenduidige en breed worden uitgevraagd. De evaluatie van 't Baken heeft tot een verbeterplan geleid. De bekendheid van 't Baken kan nog beter. Een deel van de inwoners weet niet waar ze moeten zijn met hun hulpvraag.

4. Integraal werken door één gezin, één plan, één regisseur

Doel

Door integraal te werken wordt naar de hele situatie van de inwoner gekeken. Als een inwoner ondersteuning nodig heeft, is het prettig als hij/zij te maken krijgt met één vast aanspreekpunt en zo min mogelijk hulpverleners betrokken zijn bij het gezin. Het gezin is zoveel mogelijk eigen regisseur van haar plan. De professional kan een schakel vormen tussen oplossingen in het netwerk van de burger en professionele hulp.

Activiteiten

- We vragen aan alle inwoners die zich melden hoe het met ze gaat op verschillende gebieden en kijken daarbij naar het netwerk van de inwoner.
- Alle consultants van 't Baken hebben een training Jeugd, Wmo en Participatiewet gevolgd. Op deze manier hebben ze ook kennis van andere domeinen en doelgroepen gekregen.
- 't Baken maakt gebruik van 't Plan. Dit bevordert dat er volgens de werkwijze: één gezin, één plan, één regisseur wordt gewerkt.
- Er is actief casusregie gevoerd bij jeugdigen die de meest dure en complexe zorg ontvangen.

Resultaat

Integraal werken met het principe van 'één gezin, één plan en één regisseur' is geborgd in afspraken en regels. We hebben uitgewerkt hoe om te gaan met casusregie en we ontwikkelden 't Plan. Als er een inwoner of een gezin komt met een hulpvraag stellen we met hen een persoonlijk plan op. In 't Plan staat de voor de hulpvraag in te zetten ondersteuning. Integraal werken en casusregie kunnen nog worden verbeterd. Expertise in onder andere systeemgericht werken moet worden versterkt.

5. Nabij

Doel

We willen graag nabij zijn en oplossingen dichtbij de woonplek organiseren. Hierdoor wordt de zelf- en samenredzaamheid versterkt en kunnen we snel en adequaat de juiste hulp inzetten.

Activiteiten

- 't Baken heeft 2 front-office teams²⁰ waarvan de één primair vanuit de locatie Lochem werkt en de ander vanuit Gorssel.²¹
- Preventieve activiteiten worden lokaal georganiseerd door SWL.
- Alle organisaties die aan de eisen van de inkoop voldoen kunnen een overeenkomst aangaan en zorg leveren. Daardoor is er ruimte voor kleine, lokale zorgorganisaties, zoals zorgboerderijen of zelfs individuele zorgaanbieders (ZZP-ers). Keuzevrijheid is een belangrijk uitgangspunt bij maatwerk.
- Gezinscoaches zitten bij huisarts en op scholen, dus letterlijk dichtbij in de voornaamste leefomgeving.

Resultaat

Ondersteuning en maatwerk kan nabij, passend en snel worden geboden. We hebben volop aandacht om nabij onze inwoners te zijn: door onze nieuw ingerichte toegang 't Baken, de ruimte voor lokale aanbieders en de inzet van de gezinscoaches en ouderenadviseurs. Nabijheid van ondersteuning vraagt nog wel meer aanwezigheid op de 'verbindplaatsen' (bijvoorbeeld scholen) en snellere inzet.

6. Lokaal en regionaal

Doel

Het uitgangspunt was om lokaal te regelen wat lokaal kon en regionaal wanneer dat slim was, bijvoorbeeld bij specialistisch aanbod.

Activiteiten

- Regionale samenwerking Jeugd en op onderdelen ook voor de Wmo
- Toezicht en handhaving is regionaal ingericht
- De inkoop Wmo maatwerkdienstverlening hebben we de afgelopen jaren lokaal geregeld, maar vanaf 1 januari 2021 sluiten we hiervoor ook aan bij de Zorgregio.

Resultaten

De regionale samenwerking binnen de Zorgregio MIJ/OV verloopt voor Jeugd en Wmo naar wens en heeft voor ons meerwaarde vanwege toegevoegde deskundigheid en ervaring. Er wordt regionaal goed samengewerkt met voldoende lokale sturing en samenhang. We werken samen om de transformatie vorm te geven. Aansluiting voor Wmo inkoop bij de regio ontzorgt ons als Lochem. Het leidt tot effectievere vormen van beheer en geeft ons een steviger positie bij aanbieders. Regionale eenduidigheid in de regelgeving voor Jeugdhulp en Wmo moet de samenhang verbeteren en de regeldruk voor aanbieders verminderen. Lokale inzet van lichtere ondersteuning kan sterker.

7. Eén ontschot budget

Doel

De decentralisatie van de zorg vanuit de landelijke overheid naar de gemeente moest een besparing opleveren. Het budget dat gemeenten kregen werd daarom fors lager. We wilden streven naar één ontschot budget voor het hele sociaal domein en vanuit het principe dat de lasten gelijk zijn aan de baten. We moesten zoeken naar oplossingen over de domeinen heen en de middelen inzetten waar ze het meest effectief zijn.

Activiteiten

20 In de front-office teams zitten consultants Sociaal werk, Jeugd met gezin, Wmo en Participatiewet.

21 Team Oost is gericht op de kernen Lochem, Barchem, Laren, Exel en Zwiep; Team West op de kernen Gorssel, Epse, Joppe, Kring van Dorth, Harfsen, Eefde en Almen.

- Huishoudelijke hulp 1 (puur schoonmaken) is omgezet naar Ondersteuning Thuis.
- Taakstelling opgelegd door het Rijk

Resultaten

De beschikbare budgetten blijken uiteindelijk niet voldoende en beoogde besparingen zijn niet gehaald. De kosten voor de jeugdhulp en de uitvoering van alle wettelijke taken zijn structureel hoger dan gedacht. De kosten van Wmo stijgen, vooral sinds de invoering van het abonnementstarief. We zochten naar oplossingen over de domeinen heen. Budgetten zijn zodanig ontschot dat goed maatwerk en slimme inzet kan worden geboden. Daardoor blijkt gebruik van PGB minder nodig. Het is onvoldoende gelukt om middelen ook in te zetten voor algemene oplossingen voor het versterken van preventieve activiteiten.

8. Eigen bijdrage

Doel

Het uitgangspunt van de eigen bijdrage was dat mensen ook financieel zouden bijdragen aan oplossingen voor hun hulpvraag wanneer ze dit konden. Deze bijdrage is een vorm van eigen kracht en draagt bij aan de bewustwording van de kosten van een oplossing.

Activiteiten

- Van 2015 tot 2018 hebben we in Lochem voor Wmo de maximale eigen bijdrage gevraagd. Vanaf 1 januari 2019 is de eigen bijdrage omgezet naar het abonnementstarief²². Veel inwoners die eerder een particuliere hulp voor het schoonmaken inhuurden vragen nu Ondersteuning Thuis aan. Er is een toename van zo'n 40% in het aantal lopende toewijzingen voor OT tussen 1 januari 2019 en 1 januari 2020. Dit aantal stijgt nog verder in de komende jaren.
- Per 2017 is de eigen bijdrage jeugdhulp bij verblijf komen te vervallen

Resultaat

Het doel is in de eerste jaren na de decentralisatie bereikt. Sinds 2019 zien we echter door het landelijk ingevoerde abonnementstarief een beweging de andere kant op voor de Wmo. Het abonnementstarief heeft een aanzuigende werking, waardoor het aantal toewijzingen en de kosten blijven toenemen.

9. Inkoop

Doel

Door onze inkoop realiseren we een belangrijk deel van het aanbod dat nodig is om burgers te ondersteunen. Het doel is om samen verantwoordelijkheid te nemen voor de transformatie naar minder maatwerkvoorzieningen en meer algemene oplossingen. Met onze inkoop wilden we sterker sturen op kwaliteit voor de zorg voor kwetsbare inwoners. Daarnaast wilden we aandacht voor lokale aanbieders, zodat zorg dichtbij kon worden geboden.

Activiteiten

- Inkoop jeugdhulp: Per 1 januari 2019 hebben we een nieuwe raamovereenkomst. Er is een kwaliteitscommissie ingericht en de kwaliteitseisen zijn aangescherpt. We hebben met zorgaanbieders afspraken gemaakt over resultaatsturing. Er is een regionaal programmaplan waarin de transformatieopgave vertaald is in doelen.
- Inkoop Wmo hulpmiddelen
De inkoop Wmo hulpmiddelen vanaf 2015 tot oktober 2018 verliep niet naar tevredenheid. Vanaf oktober 2018 is een nieuwe regionale inkoop gestart voor Wmo hulpmiddelen.
- Inkoop Wmo dienstverlening
Vanaf 2015 tot en met 2020 werkten we met een lokaal inkoopcontract. Dit is in een apart traject geëvalueerd. Vanaf 2021 sluiten we ook aan bij de regionale inkoop.

²² Het abonnementstarief is een vaste eigen bijdrage die onafhankelijk is van het inkomen of vermogen.

Resultaat

De inkoop is verder ontwikkeld op flexibiliteit, keuzevrijheid, kwaliteit, vereenvoudiging, vraagsturing en samenhang. Voor inkoop zijn we vanaf 2021 ook voor Wmo aangesloten bij de regio. De schaal van onze gemeente maakt dat we dichtbij onze inwoners kunnen staan en kunnen inspelen op behoeften. Maar samen sta je sterker. Door aan te sluiten bij de regio kunnen we verbeteringen in kwaliteit, inzicht voor de cliënten in het aanbod en eenduidigheid in administratieprotocollen realiseren. Het regionaal samenbrengen van functies en deskundigheden is van meerwaarde en levert tijd op. Gezamenlijk brengen we innovatie tot stand. Het geeft ons een stevigere positie in de samenwerking met aanbieders.

Bijlage 4 Trends en ontwikkelingen

Er is een aantal belangrijke trends en ontwikkelingen:

- **De transitie is gerealiseerd, de transformatie komt langzaam op gang**

In alle gemeenten is er de afgelopen jaren veel aandacht voor maatwerk en het inrichten van de organisatie geweest (de transitie). Voor de transformatie was minder tijd waardoor deze langzaam op gang komt. Dit is een landelijk beeld, wat ook voor Lochem van toepassing is (zie hoofdstuk 2). Met de transformatie bedoelen we het efficiënter en effectiever maken van het beleid en de voorzieningen. Het versterken van de krachtige samenleving met daarbij een verschuiving van zware naar lichte hulp. De landelijke transformatiedoelen specifiek voor jeugdhulp zijn:

- Preventie en uitgaan van eigen verantwoordelijkheid en eigen mogelijkheden van jongeren en hun ouders, met inzet van hun sociale netwerk.
- De-medicaliseren, ontzorgen en normaliseren door onder meer het opvoedkundig klimaat te versterken in gezinnen, wijken, scholen en in voorzieningen als kinderopvang en peuterspeelzalen.
- Eerder de juiste hulp op maat bieden om dure gespecialiseerde hulp te verminderen.
- Integrale hulp aan gezinnen volgens het uitgangspunt 'één gezin, één plan, één regisseur'. Door ontschotting van budgetten ontstaan meer mogelijkheden voor betere samenwerking en innovaties in hulp aan jongeren.
- Meer ruimte voor professionals door vermindering van regeldruk.

- **Kinderen met complexe problemen onvoldoende geholpen**

De Jeugdwet is bedoeld om kinderen beter en dichterbij huis te helpen. Voor kinderen met complexe problemen gebeurt dit nog onvoldoende: zij ontvangen nog niet altijd op tijd de hulp die ze nodig hebben. Jeugdprofessionals ervaren een hoge werkdruk en zijn veel tijd kwijt aan administratie. Het Rijk wil daarom een vereenvoudiging van het stelsel van jeugdbescherming. Ook wil het Rijk dat gemeenten bovenregionaal gaan samenwerken om de continuïteit van specifieke vormen van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering te borgen. Kinderen met complexe problemen worden dan beter geholpen.

- **Budgetten onder druk**

De extra taken die de gemeente in 2015 kreeg, gingen samen met bezuinigingen vanuit het Rijk waardoor onvoldoende is geïnvesteerd in de nodige transformatie, preventie en in de krachtige samenleving, specifiek voor jeugdigen. Zo ook in Lochem. Ook in de gemeente Lochem is het budget vanuit het Rijk voor het sociaal domein niet toereikend, met name voor jeugdhulp. De invoering van het abonnementstarief maakt dat ook het budget voor de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) onder druk komt te staan

- **Het aantal jeugdigen met jeugdhulp is opvallend gestegen**

Het aantal jeugdigen dat psychische hulp nodig had in de periode 2003 – 2009 steeg met 70%.²³ Het aantal jeugdigen met jeugdzorg blijft toenemen blijkt uit de voorlopige cijfers van het CBS over de eerste helft van 2019. Een op de acht kinderen maakt gebruik van jeugdzorg terwijl dit 20 jaar geleden een op de 27 jeugdigen was. De groei zwakt wel enigszins af. Deze trend is terug te zien in Lochem. Het aantal jeugdigen met jeugdhulp is ook hier gestegen. Het jeugdhulpgebruik ligt in Lochem iets onder het landelijk gemiddelde en ook hier zwakt de groei

²³ van Dijk, Knispel & Nuijen, 2010.

af.

- **De ernst van problemen en het aantal problemen bij jeugdigen nemen niet toe**

Er is landelijk geen sprake van een toename in het aantal problemen of ernst van problemen.²⁴ Het aantal echtscheidingen, prestatiedruk op school en problematisch sociale mediagebruik nemen echter wel toe.²⁵ Ook in Lochem zien we een toename in het aantal echtscheidingen. Daarnaast is opvallend dat het aantal jeugdigen niet is toegenomen. In Lochem is het aantal jeugdigen afgenomen. Het onderzoek van Unicef geeft aan dat het goed gaat met het merendeel van de jeugdigen in Nederland.²⁶ Er lijkt sprake van een paradox: een groeiende vraag naar jeugdhulp terwijl de (ernst van) problemen niet toenemen.

- **Nadruk op risico's en een hoge geluksnorm**

Verklaringen voor de grote toename in jeugdhulpgebruik zijn de individualisering van de maatschappij en de nadruk van het huidige jeugdbeleid op signalering van risico's en preventie, gebaseerd op angst voor incidenten. Lichte opvoedvragen worden snel opgeschaald naar specialistische hulp met overconsumptie van jeugdhulp als gevolg²⁷. Beschermende factoren blijven onderbelicht. Er is ook een hoge geluksnorm. Ouders streven het beste na voor hun kind. Gewone obstakels worden benaderd als probleem. Opvoeden wordt gezien als een moeilijke onderneming en de verantwoordelijkheid hiervoor wordt bij het individuele gezin gelegd en veel minder bij de samenleving. De samenleving is daarnaast minder tolerant. Het anders zijn van de ander wordt niet altijd gerespecteerd. Bij alle moeilijkheden die om de hoek komen kijken komt professionele hulp goed van pas²⁸. In Lochem is deze landelijke trend ook waar te nemen en staan we voor een uitdaging hoe hier mee om te gaan.

- **Individualisering van de maatschappij**

De samenleving is de afgelopen vijftig jaar geïndividualiseerd. Mensen kunnen meer en meer hun eigen keuzes maken, los van de sociale verbanden waar ze deel van uitmaken. Traditionele sociale verbanden, zoals kerken, worden vervangen door andere vormen van sociale contacten, bijvoorbeeld via internet. In de verschillende kernen in de gemeente Lochem verandert de sociale dynamiek ook, doordat steeds meer mensen niet van oorsprong uit de gemeente Lochem komen. Door de individualisering zijn mensen steeds meer op zichzelf aangewezen. Zo ervaart 40% van de ouderen eenzaamheid. Bij mensen met een van een beperking blijkt dit percentage nog hoger. Effecten van eenzaamheid zijn onder andere depressie en het ervaren van lichamelijke klachten. Dit vertaalt zich in meer zorggebruik.

- **Hardnekkig verband tussen situatie ouders en jeugdbeschermingsmaatregelen**

Een aantal elementen komen opvallend vaak voor bij de leefsituatie van ouders die een kind hebben met een opgelegde jeugdbeschermingsmaatregel. Een deel van deze ouders heeft een laag inkomen (45% van deze ouders hebben een uitkering). Daarnaast is er vaak sprake van een eenouderhuishouding (60%). Deze ouders wordt vaker verdacht van een misdrijf (21%). Tot slot is bij genoemde groep ouders vaker sprake van psychiatrische problematiek (13 - 18%) dan ouders van jeugdigen zonder jeugdhulp (4%).²⁹

²⁴ Hermanns, 2009.

²⁵ van de Maat, Prakken, van Yperen, 2019

²⁶ UNICEF office of Research, 2013

²⁷ Kesselring, 2015

²⁸ van de Maat, Prakken, van Yperen, 2019

²⁹ CBS, 2020.

- **Toenemende aandacht voor samenwerking jeugdhulp en onderwijs**

Uit de eerste evaluatie van de Jeugdwet blijkt dat in veel gemeenten een goede verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp ontbreekt. Eenzelfde beeld blijkt ook uit het eindrapport Onderwijs-Jeugdhulp 2018. Er wordt op grote schaal gewerkt aan de verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp, maar er zijn nog veel knelpunten.

In de kamerbrief Onderwijs en Zorg van 23 november 2018 worden verschillende aandachtspunten genoemd. Kort samengevat zijn dat de volgende:

- Complexiteit en onduidelijkheid omtrent (de financiering van) zorg in onderwijstijd.
- Onvoldoende preventie en jeugdhulp samen met school.
- Onduidelijkheid over ruimte voor maatwerk.
- Doorzettingsmacht voor thuiszitters is niet goed geregeld.
- Onvoldoende ontwikkelingsgericht aanbod voor kinderen met complexe en intensieve zorgbehoefte.

In onze jeugdhulpregio Midden IJssel Oost – Veluwe zien we dat er nog stappen voor verdere samenwerking nodig zijn. Er worden momenteel 3 pilots vormgegeven om de verbinding onderwijs en jeugdhulp te versterken. Bij het ontwikkelen van de pilots is gekeken naar werkzame factoren uit pilots elders in het land, maar we zijn ons ook bewust van het belang om het proces zelf met eigen onderwijs- en hulpverleningspartners te doorlopen.

- **Meer aandacht voor de eerste levensjaren**

Ieder kind verdient de best mogelijke start van zijn of haar leven en een optimale kans op een goede toekomst. De eerste 1000 dagen van een kind zijn cruciaal voor een goede start. De gezondheid van een kind voor, tijdens en na de geboorte blijkt een belangrijke voorspeller te zijn van problemen – zowel fysiek als mentaal – op latere leeftijd. Minister Hugo de Jonge (VWS), gemeenten, partijen uit de geboortezorg en de jeugdgezondheidszorg (JGZ) slaan daarom in het actieprogramma Kansrijke Start de handen ineen om de kinderen van vandaag en de volwassenen van morgen een betere kans te bieden³⁰. In Lochem zijn we in overleg met partners om acties uit het actieprogramma vorm te geven.

- **Vergrijzing en ontgroening**

De gemiddelde leeftijd van onze inwoners stijgt. Het aantal ouderen neemt de komende jaren verder toe, terwijl het aantal jongeren daalt. We verwachten dat steeds meer ouderen ondersteuning nodig zullen hebben. Bovendien zullen er langzaam minder mensen komen die vrijwilligerswerk kunnen doen of mantelzorg kunnen verlenen.

- **Meer zorg thuis**

Het beleid van de landelijke overheid richt zich op zo lang mogelijk thuis wonen. Dit geldt voor ouderen, maar ook voor jeugdigen. Het Rijk zet in op extramuralisering: minder mensen moeten zorg ontvangen in een instelling, maar in plaats daarvan ondersteuning krijgen in hun eigen omgeving. Uithuisplaatsingen zijn ook niet goed voor jeugdigen. Hierdoor hebben meer inwoners ondersteuning van de gemeente nodig bij het goed thuis kunnen wonen.

- **Volgens cliënten gaat veel goed, maar zijn er zeker verbeterpunten**

Het is verplicht voor gemeenten om voor de Wmo en Jeugd een cliëntervaringsonderzoek (CEO) uit te voeren. De resultaten van de CEO voor Jeugd en Wmo zijn uitgevoerd in 2019. Op het gebied van Jeugd gaan dingen goed. Het contact met de jeugdarts wordt als erg goed ervaren. Ouders die zelf in de jeugdhulpverlening of op school werken, weten de weg naar 't Bakken te vinden. Echter weten jeugdigen niet allemaal waar ze naartoe moeten met hun

³⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/09/12/actieprogramma-kansrijke-start>

hulpvraag. De bekendheid van 't Baken moet beter. Ook is meer bekendheid van de mogelijkheid van een onafhankelijke cliëntondersteuner gewenst. Jeugdigen geven aan dat het wenselijk is dat er meer naar het kind wordt gekeken en meer begrip voor het kind wordt getoond. Zet het gezin in plaats van de regels centraal. Er is behoefte aan duidelijkheid waar een kind recht op heeft..

Cliënten zien de kwaliteit van de Wmo Ondersteuning over het algemeen als goed. De ondersteuning past bovendien bij de hulpvraag en helpt inwoners om zich beter te redden. Maar de vindbaarheid van 't Baken kan ook voor Wmo-cliënten nog beter. En het samenspel tussen 't Baken, cliënt en leveranciers van hulpmiddelen kan ook beter.

- **De samenleving is complexer geworden**

Het is lastiger voor mensen om mee te kunnen komen, omdat de samenleving complexer is geworden. Dit is één van de oorzaken dat in het hele land de zorgvraag van mensen met een verstandelijke beperking is gestegen³¹. Maar ook laaggeletterden, mensen met een psychiatrische aandoening of een vorm van verslaving vinden het steeds lastiger te functioneren in onze samenleving. Praktische bezigheden als reizen met het openbaar vervoer (OV-chipkaart) en het regelen van bankzaken (via internet) zijn steeds ingewikkelder geworden. Het onderwijs is grootschaliger en minder gestructureerd. Het eenvoudige werk moet steeds zelfstandiger en efficiënter worden uitgevoerd, waardoor het minder geschikt is voor mensen met een licht verstandelijke beperking. De complexiteit vervreemdt deze groepen van de maatschappij.

- **Wetswijzigingen**

- **Wetswijziging Jeugdwet**

Momenteel ligt er een wetswijziging voor waar voor een stelselherziening wordt gepleit³². Het kabinet wil een deel van de jeugdzorg³³ regionaal of bovenregionaal gaan organiseren³⁴. Zie kamerbrief. Dit moet leiden tot minder administratieve lasten, lagere inkoopkosten en betere kwaliteit en continuïteit van hulp. Echter is de vraag of weer een stelselwijziging een oplossing is. Experts bevelen verbeteringen binnen het huidige stelsel aan: versterking van het pedagogisch klimaat (in gezin, buurt, kinderopvang en school), preventie, en verbetering van de eerstelijnszorg en effectiviteit van de hulp. Samenhang is hierin cruciaal evenals samenwerking met onderwijs en kinderopvang.³⁵

- **Nieuw wetsvoorstel Burgerschapsonderwijs**

Scholen moeten meer aandacht besteden aan actief burgerschap en de sociale cohesie bevorderen op doelgerichte en samenhangende wijze. Actief burgerschap is de bereidheid om een actieve bijdrage te leveren aan de samenleving. Het schoolplan moet doelen hiervoor opnemen. In het burgerschapsonderwijs moeten scholen de leerlingen zowel kennis bijbrengen als vaardigheden aanleren.³⁶

- **Invoering Wet verplichte GGZ**

In 2020 gaat de Wet verplichte GGZ (Wvvgg) in. De gemeente krijgt een aantal nieuwe taken.

³¹ Woittiez I, Putman L, Eggink E, Ras M (2014). Zorg beter begrepen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

³² Kamerbrief over betere organisatie van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/hugo-de-jonge/documenten/kamerstukken/2019/11/07/kamerbrief-naar-een-betere-organisatie-van-jeugdhulp-jeugdbescherming-en-jeugdreclassering>

³³ Jeugdzorg bestaat uit jeugdhulp, inclusief jeugd-ggz, jeugdbescherming en jeugdreclassering

³⁴ Regionaal: pleegzorg, gezinsvervangende jeugdhulp, spoedzorg overdag, behandeling en hulp aan jongeren met een beperking, logeervoorzieningen en eenheid in de toegang. Boven regionaal: jeugdzorgplus, Jeugdbescherming, Jeugdreclassering, Veilig Thuis en de nieuwe expertise centra specialistische jeugd.

³⁵ van de Maat, Prakken, van Yperen, 2019

³⁶ Meer duidelijkheid voor scholen over burgerschapsonderwijs. Geraadpleegd via:

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/11/29/meer-duidelijkheid-voor-scholen-over-burgerschapsonderwijs>

Dit werken we in een apart traject uit.

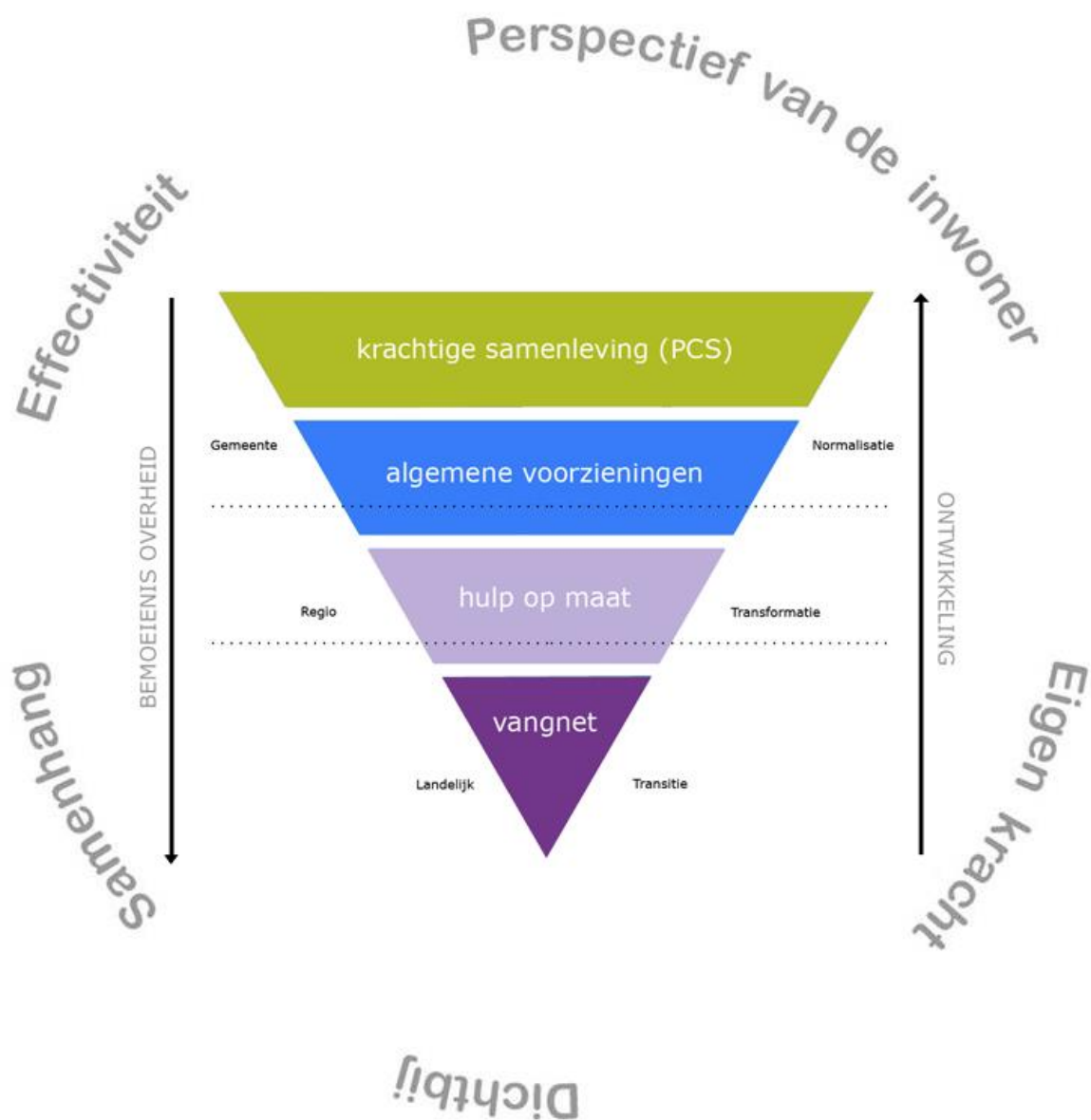
- Privacy: Algemene Verordening Gegevensbescherming

Sinds de introductie van de AVG in 2018 moeten zorgverleners de privacy van cliënten scherper in de gaten houden. Zorgorganisaties geven aan dat dit soms lastig kan zijn in de samenwerking. Wat mag je wanneer wel en niet delen?

- **Invoering abonnementstarief**

Ook de Wmo is door de landelijke overheid gewijzigd. Gemeenten kunnen geen inkomensafhankelijke eigen bijdragen meer vragen voor het gebruik van Wmo-voorzieningen. Iedere inwoner die gebruik maakt van de Wmo betaalt 19 euro per maand. Dit wordt het abonnementstarief genoemd. In Lochem heeft het abonnementstarief geleid tot een sterke stijging van het aantal inwoners dat een Wmo-voorziening aanvraagt. Vooral bij Ondersteuning Thuis (de huishoudelijke hulp) zien we een grote stijging. Hierdoor stijgen de uitgaven van de gemeente Lochem aan de Wmo.

Bijlage 5 Piramide Sociaal Domein

Bijlage 6 Jeugd: ‘normale’ problemen en beschermende factoren

We willen een beweging van problematiseren (ook wel: medicalisering) naar normaliseren teweegbrengen. Problemen horen bij het leven. Angst, somberheid, druk gedrag en boosheid komen veel voor in bepaalde ontwikkelingsfasen van jeugdigen. In onderstaande tabel ‘Normaliseren’ staat een overzicht van leeftijdsfasen waarin veel voorkomende ‘normale’ problemen en ernstiger problemen staan beschreven (Betere ketens, Van Yperen, 2009).

In het schema op de volgende bladzijde staan de beschermende factoren beschreven.

Het gezin, de school, kinderopvang en de wijk zijn de domeinen waarin jeugdigen opgroeien. Voor een optimale ontwikkeling van de jeugd is het belangrijk dat binnen alle domeinen systematisch aandacht is voor de beschermende factoren. Echter risicofactoren krijgen de meeste aandacht. Hulpverlening is vaak gefocust op problemen en risico's. Dat is niet raar omdat jeugdigen en opvoeders hulp komen vragen omdat ze worstelen met een probleem(en). Risicofactoren kunnen problemen verergeren, uitlokken of in stand houden. De jeugdhulp kan echter niet altijd alle problemen van gezinnen oplossen bijvoorbeeld schuldenproblematiek of psychiatrische problematiek van ouders. Het is daarom belangrijk om met een brede blik op zoek te gaan naar steun die ervoor zorgt dat jeugdigen ondanks alle problemen toch gezond opgroeien. De beschermende factoren in het opgroeien en opvoeden van jeugdigen in onderstaand schema kunnen hierbij helpen. Deze factoren zorgen voor compensatie, ze zorgen er ook voor dat problemen en risico's kleiner worden, minder kans krijgen om zich opnieuw aan te dienen en makkelijker overgaan

Deze schema's zijn praktische handvatten voor professionals en (mede)opvoeders om de beweging van problematiseren naar normaliseren vorm te geven.

Normaliseren

Globale leeftijd	Belangrijke milieus	Ontwikkelings-opgave	Opvoedingsopgave	'Normaal' probleem	Voorbeelden van qua moment, duur of intensiteit ernstig probleem bij kind
± 0-2 jaar	Gezin; Opvang	Fysiologische zelfregulatie; veilig hechting; exploratie; autonomie en individuatie	Soepele verzorging; sensitieve en responsieve interactie bieden; beschikbaarheid; ruimte en steun geven	Voedingsproblemen; slaapproblemen; scheidingsangst; angst voor vreemden, donkerte en geluiden	Eet/slaapproblemen; reactieve hechtingsstoornis; huilbaby
± 2-4 jaar	Gezin; Opvang; (Voor)School	Representationale vaardigheden (o.a. taal); constructieve omgang met leeftijdsgenoten; internaliseren van eisen (w.o. zindelijkheid); sekserol-identificatie	Sensitiviteit voor cognitief niveau; positieve en bevestigende omgang; omgaan met ambiguïteit kind; disciplineren; seksespecifieke benadering	Angst voor vreemden, donkerte, geluiden; koppigheid; driftbuien; agressie; ongehoorzaamheid; druk gedrag / overactiviteit; angst i.s.m. sekserol en identiteit; niet zindelijk	Scheidingsangst; fobische/sociale angststoornis; stoornis in taal, spraak, motoriek; encopresis; ADHD; gedragsstoornis beperkt tot gezin; oppositionele gedragsstoornis jonge kind
± 5-12 jaar	Gezin; School; 'Peer group'; Verenigingen	Decentratie; schoolvaardigheden; ijver ('industry'); acceptatie door leeftijdsgenoten	Gelegenheid geven voor omgang met leeftijdsgenoten; schools onderricht; waardering voor schoolwerk; democratische en warme opvoedingsstijl	Ruzies; concentratieproblemen; laag prestatieniveau; schoolweigering; stelen of vandalisme als incident; ritualistisch gedrag	Enuresis; stoornissen in schoolvaardigheden; sociale terugtrekking; persistente schoolweigering; stoornissen in geslachtsidentiteit; gedragsstoornis of vroege delinquentie; neurosen en somatoforme stoornissen
± 12-16 jaar	Gezin; School; 'Peer group'; internet gemeenschappen Verenigingen; Werkkring; Diverse sociaal-culturele velden	Emotionele (en praktische) zelfstandigheid; omgaan met eigen en andere sekse; ontwikkeling van waardesysteem: persoonlijke identiteit, school, beroep en samenleving	Emotionele steun bieden; tolerantie voor experimenten; leeftijdsadequate grenzen stellen; voorbeeldfunctie vervullen; meer symmetrische relatie met kind aangaan	Gebruik psychoactieve stoffen (alcohol, drugs); twijfels over identiteit en/of toekomst; problemen met uiterlijk; problemen met autoriteiten; incidenteel spijbelen	problemen door alcohol, drugs; stoornis in de identiteit; anorexia en boulimia (nervosa); problemen bij seksuele oriëntatie; suicide; oppositionele gedragsstoornis puber; gedragsstoornis in groepsverband; delinquentie; schooluitval

Beschermende factoren

Beschermende factor	Beschrijving
Sociale binding	Warme, ondersteunende, liefdevolle relaties met het gezin en/of andere belangrijke personen in de omgeving (een vriendengroep, een ander gezin, een geliefde). Hoe sterker de binding, des te meer bescherming.
Kansen voor betrokkenheid	De mate waarin kinderen en jongeren kansen krijgen om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan familie, school en gemeenschap: iemand helpen, meedoen in keuzes maken, klassenvertegenwoordiger zijn, als jongere voorlichting geven aan kinderen.
Prosociale normen	Voor een gezonde ontwikkeling van jeugdigen is het nodig dat zij opgroeien in een omgeving waarin duidelijke normen, waarden en daarop gebaseerde concrete regels voor positief gedrag uitgedragen en nageleefd worden. Bijvoorbeeld: we zijn beleefd tegen elkaar, als we ruzie hebben praten we dat uit of vragen we hulp.
Erkenning en waardering voor positief gedrag	Gecorrigeerd worden is niet erg, maar altijd op je kop krijgen is akelig en lokt onverschilligheid of opstandigheid uit. Door waardering te krijgen leren jeugdigen duidelijk wat goed gedrag is en worden ze gemotiveerd om het gedrag te herhalen, wat tot meer binding leidt. Waardering komt als het goed is uit het gezin, de school, de vriendengroep en de gemeenschap.
Steun van belangrijke volwassenen	Goede opvoeders en steunende volwassenen in het gezin en/of de omgeving maken jeugdigen beter bestand tegen moeilijke omstandigheden. Het gaat hier om ouders, familieleden, burens of volwassen maatjes, die er vaak en voor langere duur voor de jeugdige zijn.
Positieve tijdsbesteding	Hier gaat het om de mogelijkheid deel te nemen aan bijvoorbeeld creatieve activiteiten (muziek, theater) en activiteiten als sport, clubs of verenigingen. Dit vermindert de kans op risicovol gedrag, helpt vaardigheden te ontwikkelen en geeft een goed gevoel.
Competenties	Betere sociale, emotionele en gedragsmatige vaardigheden leiden tot minder problemen, omdat de jeugdige makkelijker met anderen om kan gaan, teleurstellingen of angsten sneller de baas is, soepel is in het aanpassen van het eigen gedrag als de situatie daarom vraagt, en makkelijker om hulp vraagt.
Cognitieve vaardigheden	Logisch en analytisch kunnen denken en goed zijn in vaardigheden als lezen, schrijven en talen zorgt voor meer kans op succeservaringen op school, in de gemeenschap en op het werk. Goed onderwijs is daarvoor belangrijk.
Schoolmotivatie	Hoe gemotiveerder voor school, des te minder kans op problemen. Ouderbetrokkenheid bij school helpt daarbij, net als de waarde die de gemeenschap en de vriendengroep hecht aan school.
Positieve identiteit	Het werkt beschermend als de jeugdige de toekomst positief ziet, met eigenwaarde en gevoel, en de ervaring dat je zelf kunt bijdragen aan het bereiken van wat je wil.

Opkomen voor een effectievere jeugdhulp (Van Yperen & Gorissen, 2018)

Bijlage 7 Preventievisie

De Preventievisie is [hier](#) te vinden.

De uitgangspunten zijn:

- Door het concept positieve gezondheid kijken we breed naar het welbevinden van onze inwoners
- We zetten in op een krachtige samenleving waarbij inwoners naar elkaar omkijken en elkaar ondersteunen.
- Bij activiteiten kijken we steeds wat voor de gemeente Lochem als geheel opgepakt wordt. Of waar wijk- of doelgroepgericht maatwerk nodig is.
- Bij preventieactiviteiten kijken we steeds naar de risico- en beschermingsfactoren.
- We gaan bij preventieactiviteiten uit van voorspellers (life-events) van problemen.
- We werken zoveel mogelijk met activiteiten waarvan de meerwaarde aannemelijk of bewezen is.
- We accepteren dat preventieactiviteiten vaak pas op langere termijn effecten opleveren.
- Deze preventievisie is leidend voor de uitvoering van activiteiten. Dit geldt voor onze (subsidie)partners. Maar ook voor onszelf.

In de uitvoeringsagenda preventie werken we uit hoe we dit gaan doen en wat we gaan doen. Hierbij is gekeken naar de belangrijkste problematieken in Lochem.

De volgende thema's staan centraal:

- eenzaamheid onder inwoners
- schulden hebben of in armoede leven
- mantelzorg/ informele hulp in Lochem
- mentaal welbevinden van inwoners
- schooluitval onder jongeren
- leefstijl
- huiselijk geweld en kindermishandeling

Bijlage 8 Samenhangende beleidsplannen

Lokaal gezondheidsbeleid 2020

Gemeenten zijn verplicht om eens per 4 jaar in een lokale gezondheidsnota aan te geven hoe ze aan de slag gaan met hun publieke gezondheidstaken. In onze Lochemse nota 'Investeren in gezondheid' (2020) benoemen we de taken die we bij partners (GGD en Yunio) hebben belegd en wat we zelf aan gezondheidspreventie doen. De nota Lokaal Gezondheidsbeleid vindt u hier.

Onze ambitie is dat inwoners gezond en veerkrachtig zijn. Onze gemeente wil een sociaal en fysiek gezond leefklimaat bieden waarin inwoners in staat zijn om gezonde keuzes te maken en hen daarbij ondersteunen en aanmoedigen.

Uitgangspunten:

- We laten wettelijke gezondheidstaken uitvoeren, zoals jeugdgezondheidszorg en rijksvaccinatieprogramma. Deze taken zijn vooral belegd bij Yunio (consultatiebureau) en GGD. De GGD voert daarnaast een aantal kerntaken uit de wet publieke gezondheid uit (o.a. infectieziektenbestrijding, onderzoek gezondheid bevolking), houdt toezicht op de kinderopvang (wet Kinderopvang) en voert taken uit op basis van de Wet Veiligheidsregio.
- We geven invulling aan de landelijke benoemde preventieve speerpunten in ons uitvoeringsprogramma lokaal gezondheidsbeleid.
- We gaan uit van het concept positieve gezondheid. Daarin gaat het vooral om behoud van veerkracht.
- We hebben oog voor universele preventie (voor alle inwoners) én richten ons op doelgroepen met gezondheidsachterstanden. Dit zijn o.a. statushouders en mensen met een laag opleidingsniveau en inkomen.
- We passen de uitgangspunten van de Lochemse preventievisie toe en maken hierover afspraken met partners. Drie onderwerpen uit de preventievisie (leefstijl, eenzaamheid, mentaal welbevinden) zijn onderdeel van de uitvoeringsagenda lokaal gezondheidsbeleid.

De volgende thema's staan centraal:

- 1) Gezonde leefstijl: gezondheidsvaardigheden, alcoholmatiging, minder roken, gezond gewicht, minder diabetes en meer bewegen. De meeste landelijk benoemde speerpunten komen hiermee aan bod binnen dit thema. In ons thema 'leefstijl' spelen we ook in op het landelijke vraagstuk 'gezondheidsachterstanden'. We willen door het aanleveren van 'gezondheidsvaardigheden' inspelen op groepen met grote gezondheidsachterstanden. Binnen het thema 'Leefstijl' besteden we ook aandacht aan 'vitaal ouder worden' voor al onze inwoners. Daarnaast hebben we in onze ouderennota (2019) ook aandacht voor veerkrachtig ouder worden.
- 2) Mentale gezondheid: meer welbevinden, minder psychische problemen en depressie, minder eenzaamheid. Onze aandacht binnen dit thema sluit aan op het landelijke vraagstuk 'mentale druk op het dagelijks leven bij jongeren en jongvolwassenen'. Gezien de demografie van Lochem (relatief veel ouderen) kijken we binnen dit thema ook naar psychosociale en psychische problemen bij andere doelgroepen. Bij eenzaamheid focussen we daarbij vooral op ouderen.
- 3) Gezonde leefomgeving: gezondheidsadvieswaarden betrekken bij ruimtelijke plannen. Door de komst van de omgevingswet (2021) krijgen inwoners meer invloed op hun leefomgeving. Veel aspecten van de leefomgeving raken aan gezondheid. Bijvoorbeeld een (groene) omgeving die uitnodigt tot ontmoeting, sport, bewegen en spelen. Of een woonomgeving met schone lucht en met zo min mogelijk geluidshinder. Met dit thema spelen we in op het landelijke vraagstuk 'de sociale en fysieke leefomgeving'.

We hebben deze thema's uitgewerkt in een uitvoeringsagenda. Daarin geven we concreter aan welke doelen we nastreven, wat we gaan doen en op wie we ons richten.

Beleidsplan informele hulp

Het beleidsplan Informele hulp is [hier](#) te vinden.

In dit beleidsplan staan vier uitgangspunten:

- Uitdragen van het belang van informele netwerken
- We zetten in op een krachtige samenleving waarbij inwoners naar elkaar omkijken en elkaar ondersteunen.
- Iedereen die wil kan vrijwilligerswerk doen
- Ondersteuning van de kwetsbaarste groep mantelzorgers

Veerkrachtig ouder worden in Lochem

De nota Veerkrachtig ouder worden in Lochem is [hier](#) te vinden. Deze nota gaat in op vier thema's:

- Veerkracht en zelfredzaamheid
- Meedoen, ontmoeten en mobiliteit
- Zorg en ondersteuning
- Wonen en de woonomgeving

We noemen 10 doelen in de nota veerkrachtig ouder worden in Lochem:

1. Brede informatievoorziening
2. Financiële problemen voorkomen
3. Inwoners nemen zelf (preventieve) maatregelen
4. Tijdig en juiste zorg en ondersteuning
5. Volwaardig meedoen en tijdig signaleren problemen
6. Opbouwen sociaal netwerk
7. Meedoen naar vermogen / interesses
8. Huisvesting die aansluit op de woonwens van ouderen met een zorgvraag
9. Maatregelen in huis nemen
10. Inwoners kunnen zich vrij + veilig verplaatsen

Sport- en beweegakkoord Lochem

Het Sport- en beweegakkoord Lochem is [hier](#) te vinden. In het sport- en beweegakkoord staan ambities en acties die bijdragen aan de visie “Een leven lang plezierig sporten en bewegen voor iedereen stimuleren door middel van een aantrekkelijke openbare ruimte en toekomstbestendige sportverenigingen, waardoor ontmoeting tussen bewoners verbetert en het een preventief middel is voor later probleemgedrag of gezondheidsproblemen”.

De volgende 4 thema's staan centraal:

1. Meedoen en ontmoeten: Sport en bewegen staat open voor iedereen, ongehinderd door leeftijd, lichamelijke of geestelijke conditie, etnische achtergrond, seksuele geaardheid of sociale positie. Sociale contacten via de sport kunnen ervoor zorgen dat mensen minder eenzaam en meer zelfredzaam worden.
2. Openbare ruimte: De openbare ruimte verleidt mensen tot sporten en bewegen, tot wandelen, fietsen, buitenspelen en ontmoeten. Een afwisselende en beweegvriendelijke leefomgeving is de kracht van Lochem.
3. Sportaanbieders: Sportaanbieders vervullen een belangrijke maatschappelijk rol en bieden een plek waar iedereen zich veilig voelt en zich kan ontwikkelen. Daarvoor is het ook

belangrijk dat zijzelf toekomstbestendig (vitaal) zijn, voldoende vrijwilligers hebben en qua sportaanbod weten in te spelen op trends als digitalisering, vergrijzing en individualisering.

4. **Gezondheid:** Sport en bewegen draagt bij aan de positieve gezondheid van mensen. Het helpt bij het fysieke aspect van gezondheid, maar ook bijvoorbeeld om contacten te leggen en het hoofd leeg te maken. Met sport kunnen mensen het beste uit zichzelf halen.

Per thema zijn ambities geformuleerd waar concrete acties aan zijn gekoppeld.

Programmaplan WMO en Jeugdhulp 2020 – 2022

Het programmaplan WMO en Jeugdhulp 2020 – 2022 is [hier](#) te vinden.

In de Zorgregio Midden-IJssel/Oost-Veluwe werken de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Epe, Hattem, Heerde, Lochem, Voorst en Zutphen samen op de beleidsterreinen Jeugd en Wmo met betrekking tot o.a. de volgende onderwerpen:

- Aansturing en organisatie van de inkoop van individuele voorzieningen voor Jeugd en de maatwerkvoorzieningen Wmo en MO/BW³⁷
- Toezicht
- Accountmanagement
- Kwaliteitscontrole
- Monitoring en resultaatsturing
- Contractbeheer

De afgelopen jaren is er veel energie gestoken in de totstandkoming van een integrale raamovereenkomst Jeugd, Wmo en MO/BW.

In 2019 is ook de coördinatie van de regionale samenwerking met betrekking tot de Wmo formeel bij de Zorgregio Midden-IJssel / Oost-Veluwe belegd.

In onderhavig programmaplan beschrijven we de doelen, inspanningen en beoogde resultaten waar de Zorgregio Midden-IJssel / Oost-Veluwe zich voor 2020-2022 gaat inzetten.

In het programmaplan is het overkoepelende doel: Een toekomstbestendige Wmo en Jeugdhulp. Een toekomstbestendige Wmo en Jeugdhulp betekent uitvoering geven aan de Wmo en Jeugdhulp door:

- versterken van het gewone leven
- verandering in te zetten vanuit de inhoud
- ambulantisering als oplossing
- te staan voor kwalitatief goede zorg
- gericht te zijn op ontwikkeling en ruimte te bieden aan innovatie bij aanbieders
- buiten de kaders te denken, bestaande zorgstructuren kritisch te bekijken en te doorbreken waar nodig.

³⁷ De gemeente Lochem koopt de Wmo lokaal in. De gemeenten Lochem en Zutphen organiseren de MO/BW via de centrumgemeente Deventer.

Bijlage 9 Literatuurlijst

CBS, R. Bakker, S. Bennema, *De sociale omgeving van jeugdzorgjongeren. Een onderzoek naar de ouders en het huishouden van jongeren met jeugdzorg*, Januari 2020.

Dijk, S. van, Knispel, A., & Nuijen, J. (2010). *Mental health Services statistics*. Utrecht: Netherlands institute of Mental Health and Addiction.

Gorissen, W., Yperen van, T. (2018). *Opkomen voor een effectievere jeugdhulp*. Utrecht: NJI.

Graas, D., de Klein, A., Jansen, T., Nunen, G.,m Stevens, J. (2018). *Echt doen wat nodig is. Pleidooi voor kleinschalige effectieve jeugdhulp*. Culemborg: Stichting Beroepseer.

Hermans, J. (2009). *Het opvoeden verleerd*. Inaugurale rede Universiteit van Amsterdam, 9 juni 2009. Amsterdam: Vossius Pers.

Kesselring, M. (2015). *Actieve burgers en actieve professionals in de pedagogische civil society*.

Kesselring, M (2019). De kracht van verbinding. Een sterke basis als fundamenteel ingrediënt in de zorg voor jeugd. *Ouderschapskennis*, 22(3), 15-21.

Lam, E., Ligtermoet, I. (2018). *Informele steun heeft een fundamentele eigen waarde in de zorg voor jeugd*. Geraadpleegd via: <https://www.socialevraagstukken.nl/informele-steun-heeft-een-fundamentele-eigen-waarde-in-zorg-voor-jeugd/>

Maat, van de, A., Prakken, J., & Yperen, van, T. (2019) *Het groeiend jeugdzorggebruik. Duiding en aanpak*. Utrecht: NJI.

Rijksoverheid (2019). *Kamerbrief over betere organisatie van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering*. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/hugo-de-jonge/documenten/kamerstukken/2019/11/07/kamerbrief-naar-een-betere-organisatie-van-jeugdhulp-jeugdbescherming-en-jeugdreclassering>

Rijksoverheid (2018). *Kamerbrief over onderwijs en zorg*. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/11/23/kamerbrief-over-onderwijs-en-zorg>

Rijksoverheid (2019). *Meer duidelijkheid voor scholen over burgerschapsonderwijs*. Geraadpleegd via: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/11/29/meer-duidelijkheid-voor-scholen-over-burgerschapsonderwijs>

UNICEF Office of Research (2013). *Child well-being in rich countries: a comparative overview. Innocent Report Card 11*. Florence: UNICEF Office of Research.

Winter, M. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Yperen van, T. (2009). *Betere ketens. Bouwen aan een effectief stelsel voor jeugd en opvoeding*. Utrecht: NJI.

Zorgregio Midden-IJssel / Oost- Veluwe (2020), *Programmaplan WMO en Jeugdhulp 2020 – 2022*.